Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 182 (10474) | 1977 чылдың август 4, четверг | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СОРУК КИРИИШКИННИГ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң төп салбырында хову-трактор бригадазының механизаторлары келир чылдың дүжүдүнге магадылал — чайгы чер аңдарылгазын бо хүннерде чедиишкинниг дооскаңнар. Аңаа янзы-бүрү маркаларның 8 трактору ажылдап турган.

Бригада бо чылын 1400 гектар чайгы чер аңдарылгазын чорудар турган, ону кыска хуусаада 1459 гектар кылдыр ажыр күүсеткен. Ол ажылды хову-трактор бригадазының бригадири Начын-оол Монгуш, учётчик Ховалыг Дембирел олар билдилиг башкарып, организастаан.

Хову-трактор бригадазының механизаторлары амгы үеде сиген кезип, бөлер, престээр ажылда хаара туттунган.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Э. ГЕРЕК-БИЛЕ НАЙЫРАЛДЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

СЭКП ТК-ның чалааны-биле болуунуң шөлээзин Совет Эвилелинде эрттирип турар ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ужуражыышкыны август 2-де Крымга болган.

Ийи чурттуң аразында экономиктиг, политиктиг болгаш культура харылзааларының калбарып база ажыктыының бедип турарынга таарзынганын эштер Л. И. Брежнев биле Э. Герек илергейлээн. Совет-польша кады ажылдажылганың болдунар аргаларын акы-дуңма улустарның эрге-ажыктарынга эң-не долу чергезибиле ажыглаар дээш, партия болгаш күрүне органнарының күженииишкиннииг ажылдаарының эргежок чугулазы демдеглеттинген. Улус ажыл-агый пааннарын аайлап таарыштырарының база ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның кады ажылдажылгазының этис сорулгаже угланган үр хуусаалыг программаларын ажылдап кылырының чорудулгазында бүдүрүлгени специализастаарының болгаш кооперастаарының эң чугула угланыышкыннарының үр үеде перспективазын тодаргайлаарынга ол үеде онза кичээңгейни салыры чугула болуп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң база ПКАП-тың VII съездизиниң салган сорулгаларын боттандырар дугайында информация солчууушкуну база болган. Э. Герек Октябрьның социалистиг Улуг революциязының интернационалчы ужур-дузазын демдеглевишаан Октябрьның 60 чыл оюн байырлаары—ол дээрге чүгле Совет Эвилелиниң эвес, харын улусчу Польшаның чедиишкиннериниң көрүлдези-дир, бүгү социалистиг делегейниң каттышкан тырыгазының амыдыралында улуг болуушкун-дур деп медеглээн.

Делегей байдалын чугаалажып көөр үеде чепсекти дүжүрериниң, дайынның, ылангыя хамыктың мурнунда ядролуг дайынның айыылын эзээжедириниң айтырыгларынга кол кичээңгейни салган. Оон-биле холбаштыр, ядролуг чепсектиң тарап нептерээрин болдурбазының талазы-биле күрүнелерниң улам ыңайгы дугуруштуган хемчеглерни алырының онза ужур-дузазын Л. И. Брежнев биле Э. Герек онзалап демдеглээн.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың ийи чыл мурнунда ат салган Түннел актызы болза, бүгү-ле киржикчи күрүнелерниң ук дипке конфронтациядан база шериг силгиишкиннеринден хостуг кады ажылдажылганың байдалын тургузар сорулгалыг хөделиишкиннериниң келир үеже угланган үндезин платформазы болуп турар деп, эштер Л. И. Брежнев биле Э. Герек демдеглээн. Моон сонгаар-даа ол орук-биле хажык чок чорууруңга, ылангыя Белград ужуражыышкынының ажыл-херекчи, боттуг ёзу-биле эрттирериңге идиг бээринге Совет Эвилели болгаш Польша Улус Республика шиитпирлиг болуп турар.

Акы-дуңма ийи партияның удуртукчулары делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чамдык айтырыгларын база чугаалажып көрген.

Чугаалашкан бүгү-ле айтырыгларның талазы-биле үзел-бодалдарның бүрүн чаңгыс эптиин көргүскен, Л. И. Брежнев биле Э. Герректиң беседазы чүректиң ханызындан найыралдыг байдалга эрткен.

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ КҮШТЕЛДИРЕР

Профессионалдар эвилелдери өске-даа хөй-ниити организациялары-биле кады бодунуң уставында сорулгаларга дүүштүр күрүне болгаш ниитилел ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга, политиктиг, ажыл-агыйжы болгаш социал культура айтырыгларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржир дээрзиниң дугайын ССРЭ-ниң чаа Конституциязында төлевилелинде айтып турар. Олар ол харысалгалыг болгаш хүндүлүг сорулгаларны күүседиринге партия органнарының шынчы дузалакчызы болбушаан, оларның доктаамал удуртулгазы-биле ажылдап турар.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле Тываның профэвилелдери тургустунуп келгениниң 50 чылдарының дургузунда социалистиг чаартылгаларның, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын, социалистиг чарышты организастаарының, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле болгаш өске-даа айтырыгларны шиитпирлээринге хөй талалыг, шудургу ажылды чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турарын ооң чоокта чаа эрткен юбилейинге сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн. Республиканың профэвилелдери ам ажылчы чоннарның эң массалыг организациязы апарган, ооң составында 96 муң хире ажыл-ишчилер хаара туттунган. Партияның салганы кандыг-даа сорулгаларны шиитпирлээринге олар аажок улуг күш.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдурган, хөй-хөй партия организациялары профэвилел комитеттеринге партийжи удуртулганы күштелдирип, оларның ажыл-чорудулгазынга доктаамал угланыышкынны берип турар. Чижээ, Кызылдың дааранылга фабриказында партбюро (секретары Н. С. Макарова) профэвилел организациязының ажылынга хамаарышкан янзы-бүрү айтырыгларны партбюроның болгаш коммунистерниң хуралдарынга доктаамал чугаалажып, местком даргазының, профэвилел активиниң дыңнадыгларын ап, хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин организастап турар.

Ынчангаш ында местком ңуң идепкейин, организакчы болгаш кижизидикчи ажылының деңнели дыка бедээн. Бүгү ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар социалистиг чарышка хаара туттунган. Кылыгларның шынарының көрүлдезин өй-өйде организастап келген. Бүдүрген продукцияның чамдык хевирлери күрүнениң Шынар демдээн алган. Бүдүрүлгечи айтырыглардан аңгыда, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ажылчыннарны кижизидер, оларның амыдырал-чуртталгазын улам экижидер, дагдыныышкын шимчээшкинин калбартыр талазы-биле айтырыглар месткомнуң кичээңгейиниң төвүнде турар. Маңаа холбаштыр тус-тус секцияларның, комиссияларның идепкейин болгаш харысалгазын бедиткен. Бо бүгүнүң түңнелинде коллектив бүдүрүлге планын доктаамал ажыр күүседип, республикага социалистиг чарыштың тиилекчилериниң санынга доктаамал чорун келген.

«Торгалыг», «Шекпээр» совхозтарда, Кёдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында, «Тыва кобальт» комбинатта, № 48 тудуг эргелелинде, Шагаан-Арыг АТБ-зинде, Кызылдың харылзаа бөлдиринде, Туранда чоннуң амыдырал хандырылга комбинадында, Чөөн-Хемчик райпозунда болгаш өске-даа коллективтерде партия организациялары профкомнарның ажыл-чорудулгазынче доктаамал хапылап кирип, партийжи удуртулганы оларда ажылдап турар коммунистерни дамчыштыр күштелдирип турар.

Кандыг-даа күш-ажылчы коллективте, албан организацияда профэвилел ажылын ооң хөй санныг активи чорудуп турар. Комитеттерниң, эге организацияларның, янзы-бүрү комиссияларның составында амгы үеде 30 муң ажыг активчилериниң хөй-хөйү коммунистер болуп, олар ажылды удуртуп башкарарынга улуг күш боор турар.

Ынчалзажок чамдык партия организацияларының удуртулгазының кошкаандан оларда месткомнарның организакчы болгаш кижизидикчи ажылының деңнели чавыс болуп артышаан. Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузунда, «Тыва кёдээ тудугнуң» № 586 КМК-да, «Тыва тудуг» трестиң № 20 КМК-да болгаш өске-даа коллективтерде месткомнар бүдүрүлге айтырыгларынче хапылап кирбейн, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, кижизидилге ажылын күштелдирер талазы-биле хемчеглерни кончуг кошкак боттандырып турар. Ооң түңнелинде ол коллективтерде ажыл шагы үзер чоруктуң саны эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге бо чылын өскен. А оларда партия организациялары ол-даа база өске-даа айтырыгларже профкомнарның кичээңгейин угландырбаан.

Республиканың колхозтарын совхозтар кылдыр эде тургусканы соонда кёдээ ажыл-агыйда профэвилели хөй санныг эң улуг организация болу берген. Ынчалзажок чамдык партия организацияларының удуртулгазының кошкаандан оларның чамдыктарының организакчы-даа, кижизидикчи-даа ажылының деңнели чавыс. Ындыгларга «О. Шынаа», «Бүрен» совхозтарда болгаш өске-даа ажыл-агыйларда ажылчын комитеттерин хамаарыштырып болур. Олар бүдүрүлге айтырыгларынче шоолуг хапылап кирбейн, коллективке социалистиг чарышты ёзу барымдаалап организастап, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилери-биле шыңгыы демиселди чорутпайн келген. Ынчаарга бо совхозтарда партия организациялары ол профэвилел комитеттеринге четпес дузалап, ында ажылдап турар коммунистерден негелдени кошкатканнар.

ССРЭ-ниң профессионалдар эвилелдериниң XVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң программалыг чугаазында профэвилелдериниң сорулгаларының дугайын бүрүн тодаргайы-биле айыткан. Профэвилел организациязы бүрүзүнүң ажылының деңнелин соксаал чок бедидери, ооң стилин улам сайзыраңгайжыдып, тодаргай, ажыл-херекчи болдурары, айтырыгларны шиитпирлээринге массаның инициативазын болгаш чогаадыкчы чорууп, шугумчүлелди болгаш бот-шугумчүлелди улам ыңай калбартыры эргежок чугула.

Социалистиг чарышты организастаары, ажыл-ишчилерниң күш-ажылының байдалын экижидери болгаш өске-даа чугула айтырыгларны шиитпирлээрин партия профэвилелдеринге хүлээндирип турар. Оон-биле кады оларга калбак эргелерни тывыскан. Ону боттандырарынга олар ажылчын хуралдар, коллективтиг керээлер, бүдүрүлгениң доктаамал ажылдаар чөвүлел хуралдары ышкаш аргаларны ажыглап турар. Бодунуң мурнунда салдынган харысалгалыг сорулганы чер-черде профэвилел организациялары партия организацияларының удуртулгазы биле болгаш деткимчези-биле чедиишкинниг күүседир апаар.

Партия организациялары профэвилелдеринге удуртулганы хамыктың мурнунда оларга ажылдап турар коммунистерни дамчыштыр бүгү талалыг күштелдирбишаан, ол организацияларның ажылының дугайында айтырыгларны парткомнарның, партбюроларның болгаш коммунистерниң хуралдарынга өй-өйде чугаалажып, ажыл-херекке тодаргай угланыышкынны бээр ужурлуг. Олар партия организацияларының удуртулгазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин болгаш оңгу беш чылдың планныг онаалдаларын күүседиринче, Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткууруңче республиканың ажылчы чоннарын мобилизастаар талазы-биле организакчы болгаш кижизидикчи ажылының деңнелин үениң негелдезиниң деңнелинге дүүштүр тургузуп шыдаарлар.

ОКТЯБРЬ — 60

Мурнакчы звенолар

Ниитизиниң малынга четчир санныг чемни белеткээр дээш Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырының ажыл-ишчилери бо хүннерде элээн организастыг ажылдап турарлар. Ниитизибиле 140 тонна сигенни сараттаан, ооң иштинден 85 тоннаны Куңгаа Биче-оолдуң удурткан механизастаттынган звенозу белеткээн. Хол кадырыбиле сиген кезип, белеткеп турарлардан Күжүгет Даңзычының, Күжүгет Херелдиң звенолары июльдуң сөөлгү он хонуунда эки ажылдап, социалистиг чарыштың негелделерин күүседкеш, шаңнатканнар.

М. ШОЖУЛ-ООЛ.

ТЕХНИКА БЕЛЕН БЕ?

Тываның кёдээ ишчилериниң мурнунда юбилейлиг чылдың дүжүдүн чидириг чок ажаап алыр кандаар-даа аажок харысалдыг сорулга туруп турар. Маңаа бир-ле дугаарында чугула чүүл—ажаалда техниказының септелгезиниң темпизи болгаш шынары дээрзи билдингир.

Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге ол техниканы септеп турарының темпизи элээн бедик, ынчалза-даа амгы үениң негелделеринге ол дүүшпейн турар. «1977 чылда дүжүт ажаалдазын болгаш кёдээ ажыл-агый продуктуларының белеткелин чорудар хемчеглер дугайында» партия обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында тараа комбайннарының септелгезин июль 1-де доозар деп айыткан болгай. Ону чүгле «Шекпээр», «Дөң-Терезин», «Найырал», «Хемчик» совхозтар күүсеткен.

Комбайннар септелгезин шуушпен, организас чок чорудуп турар ажыл-агыйларга «Чыраа-Бажы», «Большевик», Жданов аттыг, «Өөк», «Саян», «Россия», «Бүрен» совхозтарны хамаарыштырып болур, ол черлерде бар комбайннарның 50—70-не хуузу белен.

Кукуруза ажаар комбайннар биле жаткалар белеткелинде байдал дувүренчиг. Ам-даа 165 ындыг комбайн, 205 жатка септекчилерни манавышаан. Бо саннар колдуунда Бии-Хем, Таңды, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарының үлүү-дүр.

«Сельхозтехниканың» мастерскаялары комбайннар септээр планын күүседипкен деп санап турар. Ындыг турбуже, дыка хөй ажыл-агый боттарының агрегаттарын олардан албаан, азы өскээр чугаалаарга, 31 дамчыдыкчы коробказы, 10 ийленчек камера, 50 вариатор, 11 решетка ам-даа септеттинмээн. Ол агрегаттарны септээш, совхозтарга эгидер талазы-биле далаш хемчеглерни «Сельхозтехника» каттыжыышкыннарының удуртукчулары албааже хоржок. Ниитизи-биле чугаалаарга, республиканың ажыл-агыйлары тараа ажаар 799, кукурузаның 153 комбайннарын, 190 жаткаларны, тараа арыглаар 224 машиналарны септээн. Бо—эвээш саннар-дыр.

Ажаалда техниказының септелгезин дүрген болгаш бедик шынарлыг доозары-биле чергелештир партия, совет органнар, ажыл-агыйларның болгаш «Сельхозтехника» каттыжыышкыннарының удуртулгазы, тускай эртемниглери чаа арга-дуржулганы нептередиринге сагыш салыры күзенчиг. Мында чугаа Ставрополь крайның Ипатовск районнуң партия организациязының ажаалда ажылдарын организастап турарында чаа дешпилгелиг аргаларын ажыглаарының дугайында чорун турар. Ол аргаларының кол утказы чүдел? Ажаалда-транспорт отрядтарын тургузары. Кадрлар-биле хүн бүрү кичээңгейлиг ажылдаары. Социалистиг чарышты улам калбартыры. Бо чүүлдер техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарын, мурнунда турбаан бедик темп болгаш эки шынар-биле ажаалданы чорударын хандырып турар-дыр.

Ипатовск район 54 ажаалда-транспорт отрядтарын тургускан, отряд бүрүзүнде-ле 16—20 комбайн, 20—25 автомашина болгаш четчир санныг тракторлар, кёдээ ажыл-агый машиналары бар. Техниканы ынчаар мөөңнээш, чүнү чедип алганыл?

Ажаалда ажылдарынга удуртулганы тодаргай болдурган. Технология сагыырын болгаш ажылды шынарлыг кылгаш турарын хынаары белен апарган. Агаар-бойдусту болгаш өске-даа байдалдарны өөренип көрүп тургаш, бар-ла техниканы олчебоже мөөңнеп, сайгарар дээн ышкаш хемчеглерни чорударда эптиг.

И. ОЛДЫРЕВ.

Сөөлгү чылдарда Кызылдың дааранылга фабриказының продукциязы чүгле республикада эвес, харын-даа өске областарда болгаш хоорайларда безин улуг сонуургалды болдуруп турар. Ол дээрге, бодунуң кылыгларын күрүнениң Шынар демдээ-биле баштай берип эгелээн тыва бүдүрүлгелерниң бирээзи боор турар. Коллективтиң бүгү көргүзүглер талазы-биле чедиишкинниг боор турарынга ында хептерниң чаа хевирдүрзүн чогаадып кылыр лабораторияның ажылдакчыларының үлүү улуг. Аянныг-чараш, каас-шиник хеп аймаан даараары—коллективтиң кол сорулгаларының бирээзи. Ону дааранықчылар чедип ап-даа турар. Чижээ, фабрика оңгу беш чылдың баштайгы чартыының планныг даалгазын ажыр күүсеткен: эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, өзүлде темпизи барык 9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 8,6 хуу улгаткан.

Фабриканың шеңелде лабораториязын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Александра Ткачева удуртуп турар. Оон тывыңгыр, чогаадыкчы чорууп эш-өөрү үлегерлеп ап, чаа-чаа хевириниң хептерин бүдүрүлгеже киирип, социалистиг чарышта мурнуку одуругну ээлеп келген.

ЧУРУКТА (солагай талазындан оң талазынче) лабораторияның ажылдакчылары М. Мазилкина, Н. Черниговцева болгаш В. Чильчигашева олар кыс уруглarга чаа платьениң хевириниң чугаалажып турлар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Хоорайжыларның дузазы

Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының коллективтери кёдээниң ажыл-ишчилеринге мал чеми белеткеп бээринге улуг дузаны чедирери эки чаңчыл болу берген. Эрткен чылын Кызыл, Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды, Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларынга 2 200 тонна сигенни болгаш будук-бүрүнү белеткеп берген. Улуг Октябрьның 60 чылын байырлаар бо чылда кызылчылар эрткен чылдыындан эвээш эвес мал чемин белеткеп бээрлер.

Мал чеми белеткээриниң талазы-биле хоорай штавынга чамдык коллективтерден совхозтарга мал чеми белеткеп бээр боттарының хүлээлгелерин күүсеткен дугайында баштайгы медээлер киргилээн. Республиканың Кадык камгалал министерствозунуң автобаазазының ажыл-ишчилери бердинген онаалдазын күүсеткениң бир дугаарында илеткээн. Коллектив Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозка 15 тонна сиген белеткеп бээр тургаш, 20 тонна чедирген. Моңу белеткээринге чолаачылар С. Попов, М. Кириллов, С. Матюшенцов, В. Анисимов, А. Кудрявцев, Н. Марчинов, дарган М. Кудрин эки ажылдааннар.

«Тыва тудуг» трестиң коллективи Каа-Хемниң «Совет Тыва» совхозка 10 тонна сигенни белеткеп берген.

(Бистиң корр.).

209 000 тонна тарааны дужааган

Ставрополь крайда партияның Ипатовск райкому СЭКП Төп Комитединге, эш Леонид Ильич Брежневке рапорт чоруткаш, районнуң кёдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен: күрүне шыгжамырынга 209 муң тонна тарааны урган деп дыңнаткан. Доктааттынган пландан артыкка 89 муң тонна тарааны саткан, ол чорук кандаашкынныг эрткен чылдың өрезин дуглаарының болгаш беш чылдың ийи чылының планын күүседириниң аргазын берген. Күрүнеге 64 муң тонна чаагай кызыл-тасты болгаш 93 муң тонна үнелиг кызыл-тастарны саткан. Районнуң ажыл-агыйлары үрезин, азыш-чем болгаш мал чеминиң фондуларын бүрүнү-биле уруп алган.

Ипатовскиниң тараажылары моон мурнунда кажан-даа ажаап алыышкынны ол хире кыска хуусааларда эрттирип көрбээн. Тарааларны 4-ле хүн дургузунда тавычалап кестирген, оларны 9 хүн дургузунда бастырып алган. Кёдээ ажыл-агыйны механизастаарының болгаш электрификастаарының Бүгү-россия эртем-шинчилел институдунуң сүмелери-биле улгаттыр каттыштырган отрядтарга техниканы мөөңнээн чорук районга ниитизи-биле хонукта комбайнның ажылдап кылырын 16,1 гектар чедирериниң аргазын берген. Ол болза эрткен чылдарныындан дыка бедик.

Дүжүттү шаңнардан тараа хүлээп алыр пунктуларже соортуп чорударын ипатовчулар база-ла чаа ёзу-биле организастаан — автопоездилерниң төпчүттүнген колонналарын ажыглаан.

Ажаап алыышкынның шалыпчы темпилери—ипатовчуларның дуржулгазының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалынга болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чүректиң ханызындан байыр чедириишкининге төлептиг харыы. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң база албан черлериниң курстарга белеткээн 500 солукчу-механизаторларын кезиилдениң база бастырылганың кидин түлүк үезинде кадржаап комбайнерлерге дузалаштырган, комсомолчу-аныяктарның 250 экипажы ажылдап турган.

Ажаалда ажылдарының чаа технологиязын мал чемнериниң белеткелинде калбаа-биле ажыглап турар. Районда 27 ажаалда комплекстерин тургускан, олар 12 ажыл хүнүнде 360 муң тонна силос массазын белеткээн. Улгаттырган комплекстиг отрядтарга ажылды организастаарының дуржулгазын ипатовчулар өске культураларны ажаап алырынга, күзүн тараалар чаштырарынга база аңгыс аңдарылгазынга калбаа-биле ажыглаар апаар.

Районнуң ажыл-ишчилери оңгу беш чылдың ийиги чылында мал болгаш чер ажылының бүгү продуктуларын күрүнеге саарының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга чедир күүседир деп шиитпирлээн.

(СЭТА).

КОМБАЙН СЕПТЕЛГЕЗИ

«Сүт-Хол» совхозтуң машина-трактор мастерскаязында ажыл-иш хайныккан. Комбайннар септелгези кидин түлүк. Септелгениң байдалының дугайында мээң айтырыымга мастерскаяның эргелекчизи Ондар Доржу мынчаар харыылады.

— Септелгеде 15 механизатор доктаамал ажылдап келген. Сиген кезер, болдурер техниканы доостувус, олар — ам сиген шөлдеринде. Кукуруза ажаар комбайннарның септелгезин дооступ турар. Тараа кестирер «СК-5» деп 13 комбайнны септээр ужурлуг, оларның 9-зу белен. Өскезин ам бо хүннерде доозар бис.

Септелгени дүрген болгаш эки шынарлыг чорудар дээш чарышка механизаторлар Бааюу Ондар, Валерий Монгуш, каңнакчы Кордай-оол Ондар, дарган Карам-оол Монгуш олар мурнакчылар болуп турар.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

ВЫМПЕЛДИ ТЫВЫСКАН

«Водоканал» эргелелиниң коллективи бо чылдың ийиги кварталында социалистиг чарышка ийиги черни алгаш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпели-биле шаңнаткан.

Юбилейлиг чылдың ийиги кварталында чоңга ачы-дуза чедирериниң планын 102,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн —121,2 хуу, орулга киирип алырын — 102,6 хуу күүсеткен бо коллективтиң чаалап алган шаңнадын тыпсырынга турасгаатан байырлыг хурал эргелелге бурунгу хүн болган.

СЭКП Тыва обкомунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы Д. С. Монгуш шилчиир вымпелди тывыскан.

Ол хуралга слесарь Д. М. Аржаков, участок мастери А. Н. Раздобреев олар чүве чугаалап, юбилейлиг чылдың ийиги чартыында моон-даа эки ажылдаарын хүлээнгенпер.

(Бистиң корр).

АЖААП АЛЫЫШКЫН ТЕХНИКАЗЫНГА— ЫНАНЫШТЫҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Колхозтарны болгаш совхозтарны материал-техника талазы-биле ынаныштыг хандырарының, ажаап алыышкынның бүгү машиналарын белеткээрин доозарының айтырыгларын Бүгү-эвилелдиң оперативтиг штавының ээлчеглиг хуралынга чугаалажып көрген.

Ажаап алыышкынның кидин түлүк үезинде техниканың бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар чоруу—кёдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң талазы-биле төлевилеттинген планнарны чедиишкинниг күүседириниң шиитпирлиг негелдези. Сибирьниң, Соңгу Казахстанның, Кара хөрзүннүг эвес зонаның районнарынга тараа ажаап алырынга, а ол ышкаш картофель, свёкла болгаш хендир ажаап алырынга херегләэр бүгү агрегаттарның септелгезин колхозтар болгаш совхозтар, «Сельхозтехниканың» салбырлары эң чоокку үеде доосхан турар хүлээлгелиг. Хөй-хөй заводтарның коллективтери эргежок чугула материалдарны бүдүрүп үндүрериниң база чурттуң ажыл-агыйларын оларның-биле хандырарының курлавырларын дилеп тып турар. Ынчалзажок чугула чүъктерни—кывар чүүлду, гидротормоз суук чүүлүн, резина-техниктиг кылыгларны чорударының графиктерин күүсетпейн турар бүдүрүлгелер база бар. Өске чугула сорулга болза, чем белеткелиниң конвейериниң ажылын үзүктелиишкин чок кылдыр организастаары болур деп, штабтың хуралынга онзалап демдеглээн.

Чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле доктаалды оперативтиг штаб хүлээп алган. Четпестерни чайладырының хемчеглерин ында тодаргайлаан, кёдээ ажыл-агыйга эргежок чугула материал-техниктиг херекгилерни база чүъктерни чорудуп бээрин экижидериниң оруктарын төлевилээн. Штабтың хуралынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң улусчу контроль комитединиң, ССРЭ-ниң Күрхандырылгазының, дыка хөй министерстволарның болгаш ведомстволарның харысалгалыг ажылдакчылары киришкен.

(СЭТА).

Москва.

ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫ
төлевилелди чугаалажып тур бис

Эргелерниң болгаш хүлээлгелерниң чаңгыс аайы

Чаа Конституция төлевилелин ажылдап кылганы болгаш ону бүгү улустуң чугаалажып көөрү Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюн-биле дужуп турары база бир онзагай болуушкун болуп турар. Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның май (1977 ч.) Пленумунга кылган илеткелинге «Амгы Конституцияны хүлээп алганының соонда эрткен 40 чыл дургузунда бистиң чуртувуска, ниитилеливиске ханы өскерлиишкиннер болган» деп демдеглээн. Совет Эвилелинде сайзыраңгай чедиишкен социалистиг ниитилел тургустунган, ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга улуг принципиалдыг чаартылгалар болгулаан, чурттуң экономиказы таныттынмас кылдыр өскерилген, чаңгыс аай күштүг улус ажыл-агыйының организми тургустунган болгаш чедиишкинниг ажылдап турар, ол организм, эртем-техниктиг революцияны социализмниң артык күштүг чоруктары-биле дүүштүреринге үндезилеп хөгжүп турар.

Конституция дээрге чурттуң иштинде ниитилелдиң болгаш күрүнениң кол эргезин быжыглаан кол хоойлу болур. Конституцияны амгы херек кырында күштүг болуп турар хоойлуларга үндезилеп тургузар болгаш оон ыңай, аңаа үндезилеп, совет хоойлулар хүлээп алдынар ужурлуг. Ынчангаш Конституцияда Совет күрүнениң бүгү амыдыралының кол принциптерин айтып быжыглаан болур. Бистиң чуртувустуң төөгүзүнде ниитилелдиң кол-кол хөгжүлделериниң үе-чадазында чаа Конституцияларны хүлээп ап келген. Ам чугаалажып көрүп турар төлевилеливис сайзыраңгай социализмниң Конституциязы болур. Ынчангаш күштүг болуп турар Конституциядан элээн хөй чаа чүүлдер кииртинген.

Чаа Конституция төлевилелиниң ийиги кезээнде «Күрүне болгаш кижи» деп кезек киргени, 1936 чылдың Конституциязында ындыг кезек чок турган, ол чүгле «Хамаатыларның эргелери болгаш хүлээлгелери» деп кезек турган. Ол чүнү көргүзүп турарыл дээрге, бистиң күрүневистиң кижилер дугайында айтырыгларны бирги черге кылдыр көргени ол. 1936 чылдың Конституциязында хамаатыларның эргелериниң дугайы чүгле 9 чүүлдерге турган болза, ам 20 чүүлдерде, а хүлээлгелериниң дугайы 4 чүүлдерге турган болза, ам 10 чүүлдерде айыткан болгаш ончуг делгереңгейи-биле тодаргайлап көргүскен. Ылангыя хамаатыларның эргелериниң дугайында чүүлдерде эр, херээжен кижилерниң, янзы-бүрү нацияларның кандыг-даа органнарга, бүдүрүлгелерге, өөредилгеге бир дөмей киржири, ажыл төлевирин бир дөмей алыры дээш оон-даа өске хөй тодаргай чүүлдерни айыткан.

Капиталистиг чурттарда хамаатыларның эргелерин ынчаар ханызы-биле хандырып айыткан чаңгыс-даа конституция чок. Чамдык конституцияларда эргелерни бижип каан-даа болза, ону канчаар хандырарының дугайында тодаргай айытпаан, харын-даа каржызы-биле үреп турар. Чоокта чаа «Правда» солунга чамдык капиталистиг чурттарда херээженнерниң байдалының дугайында мынчаар айыткан: «Францияда херээжен кижи эр кижи-биле бир дөмей профессиялыг ажылга ажылдап турган болза, эр кижиниң алыр төлевиринден 17 хуу эвээшти, Швецияда — 30 хуу эвээшти, Японияда — 50 хуу эвээшти ап турар».

Капиталистиг чурттарда янзы-бүрү нацияларның дең эргелериниң дугайында чугаалаан-даа херек чок, ол боттанмайн турар. Ону бис солуннарда болгаш дамчыдылгаларда бижип турар Мурнуу Африкада, Соңгу Ирландияда, Американың Каттышкан Штаттарында болгаш өске-даа капиталистиг чурттарда байдалдардан билир бис. Чүгле Мурнуу Африкада африканнарның ортумак ажыл төлевири ында чурттап турар ак кештиглерден 14 катап эвээш дээрзи-ле маңаа четчир барымдаа-дыр.

ССРЭ-ниң амгы Конституциязында хамаатыларның хүлээлгелерин 4 чүүлдерде көргенин үстүнде чугаалаадывыс. Төлевилелде олар 10 чүүлдерде кирип турар болгаш элээн каш чаа чүүлдер-биле неметтинген. Конституция төлевилелиниң 62, 64, 65, 66, 67, 68 чүүлдеринде совет хамаатыларының күрүнениң эрге-ажыын камгалаар, оон күчү-шыдалын болгаш ат-алдарын быжыглаарынга киржир, нацияларның болгаш биче улустарның найыралын быжыглап, өске хамаатыларның национал төлептиг чоруун, өске кижилерниң эргелерин, хоойлуларын болгаш чаңчылдарын хүндүлээри, ниитилелге удур үүлгедиглерге эптеш чок болуру, ниитиниң корум-чурумун быжыглаарынга киржири, хамааты бүрүзү уруглар кижизидилгезинге киржири, бойдус байлаан, төөгүнүң тураскаалдарын камгалаары, өске чурттарның хамаатылары-биле найыралды болгаш кады ажылдажылгалы хөгжүдеринге, тайбыңны быжыглаарынга идиг бээри дээн ышкаш чаа чүүлдерни киирген.

Чаа Конституция төлевилелиниң 59-ку чүүлүнде: **«Эргелерни болгаш хосталгаларны боттандырары хамааты кижиниң бодунуң хүлээлгелерин күүседиринден чарылбас холбаалыг»** деп айтып турар. Бо болза бир эвес хамааты кижи Конституцияда айыттынган хүлээлгелерин күүсетпейн турар болза, ол ында магадылаттынган эргелерни болгаш хосталгаларын ажыглаар аргазы болгаш эдилээр эргези чок апаар, а бир эвес хамааты кижиге эргелерни болгаш хосталгаларны хоойлуга магадылап бербес болза, оон хамааты хүлээлгелерин күүседир аргазы база чок болур дээрзин үстүнде чүүл тодаргай көргүзүп турар. Маңаа чаңгыс бөдүүн чижекти көрээлиңер. Кандыг-бир хамааты ак сеткилдиг ажылдаар хүлээлгезин күүсетпейн, маңгысталчак ёзу-биле амыдырап чоруур болза, ажылдаар болгаш ажыл, мергежил шилип алыр эргезин канчап эдилеп шыдаар боор.

Ынчангаш **хамаатыларның эргелери биле хүлээлгелериниң чаңгыс аайы болгаш олар аразында тудуш харылзаазы** чаа Конституция төлевилелиниң ол принцивинде тодаргайлаттынган-дыр.

Чаа Конституция төлевилелинде айыттынган Совет Эвилелиниң хамаатыларының хүлээлгелери оларның эргелери-биле ханы холбаалыын партияның Төп Комитединиң май Пленумунга илеткелинге эш Л. И. Брежнев тода болгаш делгереңгейи-биле онзалап демдеглээнин кижи бүрүзү база катап кичээнгей-биле көөрү чугула. А чамдык таварылгада ийи-чаңгыс кижилер боттарының чүгле эргелерин бирги черге кылдыр көөр. Хүлээлгелерин уттуптар, ниитилелге болгаш бодунга ажыктыг ажыл кылбас, күш-ажыл кылбайн, күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң, хамаатыларның күсели-биле амыдыраксаар, оларның өнчү-хөреңгизин оорлап самчыгдаар, бодунга шиңгээдир, хуу өнчүзүрээр чоруктар ам-даа бар болуп турар.

Бистиң социалистиг ниитилеливисте хамааты кижи бүрүзү күрүне күселиниң кандыг-бир хире-чергезин ажыглавышаан чурттап, халас эмнелге хандырылгазын, өөредилгени, пенсия-пособиени ажыглап, күрүнениң чиик хөлезилиг оран-бажыңында чурттап турар. Ынчаарга ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн турарлар база-ла күрүнениң ажаалда-тежээлин ажыглап, оран-бажыңында чурттап, өскелерниң күш-ажылының ачызы-биле амыдырап чоруур. Мында кайы хире чөптүг эвес чорук бар-дыр. Ниитилелге ажык бербес, өске кижилерге дузазы чок, ол хиреде, маңгыс дег, оларны соруп чип чоруур. Шак ындыг чөптүг эвес чоруктарны узуткаарын бүгү кижилерниң херээ болдурар, бо талазы-биле боттуг ажылдарны күштелдирер дээш Конституция төлевилелинде хамаатыларның эргелерин улам калбартып, хүлээлгелерин күштелдирген-дир.

ССРЭ-ниң хамаатылары боттарының хүндүлежир болгаш өске хамаатыларның өнчү-хөреңгизинге, эрге-шөлээзинге, кадыынга хоралыг чүүлдерни кылбазын айытканын үстүнде көрген бис. Бир эвес ол принципти хажыдар болза, совет Конституцияда бижиттинген принциптерни үрээни деп санааш, хоойлу ёзугаар хемчег алдырар апаарын хамааты кижи бүрүзү бодаары чугула. Оон-биле чергелештир чаа Конституция төлевилелиниң 60, 61-ги чүүлдерин онзалап көөрү чугула. 60-гы чүүлүнде күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң чурум-сагылгазын сагыыры, шилип алганы хөй-ниитиге ажыктыг ажыл-херээнге ак сеткилдиг болуру ССРЭ-ниң күш-ажыл кылып шыдаар хамаатызы кижи бүрүзүнүң хүлээлгези деп айыткан. Бо чүүлдү хажыдар кижилер турар болза, хоойлу ёзугаар хемчег алыр апаар. Төлевилелдиң 61-ги чүүлде ССРЭ хамаатызы кижи социалистиг өнчү-хөреңгини камгалаар болгаш өстүрер хүлээлгелиг дээн. Күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин оорлаар, самчыгдаар чоруктар-биле ССРЭ хамаатызы кижи демиселди чорудар хүлээлгелиг. Социалистиг өнчү-хөреңгини оорлап самчыгдаар кижилерни хоойлу ёзугаар хемчег алыр апаарын чаа Конституция төлевилелинде дорт айыткан.

Бистиң республикада ниитиниң өнчү-хөреңгизин самчыгдаар, оорлаар чоруктар база бар. Ылангыя ниитиниң малын оорлаар, самчыгдаар чоруктар хөй болуп турар. Күрүнениң болгаш ниитиниң өнчүзүн төтчеглээр чоруктар-биле шыңгыы демиселди чорудары ССРЭ хамаатыларының хүндүлүг хүлээлгези болуп турда, үстүнде үүлгедиглерни узуткаарынга бистиң республиканың хамааты бүрүзү идепкейлиг киржир хүлээлгелиг илдең-дир.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлери, ССРЭ Конституциязының төлевилелинде киирген чүүлдер болгаш хамаатыларның боттарының хүлээлгелерин күүседип турарының бистиң республикада байдалы административтиг органнарның ажылын улам экижидерин, оларның ажылдакчыларының харыысалгазын бедидерин негеп турар.

Республиканың административтиг органнарының ажылдакчылары ССРЭ Конституциязының төлевилелин чонга таныштырар болгаш социалистиг хоойлу-дүрүмнү, ниитиниң корум-чурумун хамаатыларның сагып, күүседирин экижидер талазы-биле ажылдарны республиканың партия, совет органнарының удурткалгазы-биле элээн калбартып чорудуп турар. Бо талазы-биле Каа-Хем, Тес-Хем, Барыын-Хемчик районнарның улус судтарының чорудуп турар ажылдары элээн көскү. Моон-биле кады бистиң мурнувуста турар сорулгалар ам-даа улуг болгаш чедир кылдынмайн турар ажылдар бар дээрзин демдеглээри чугула.

А. ХОВАЛЫГ,
Тыва АССР-ниң юстиция министри.

ШИИТПИРЛЕЗЕ ЭКИ

ССРЭ Конституциязының төлевилелин Эрзин районнуң ажылчы чоннары калбаа-биле таныжып, боттарының санал-оналдарын киирип турар. Эрзин райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң ажылдакчылары хоойлу-дүрүм камгалаар органның ажылдакчылары болганда төлевилелди улуг сонуургал-биле таныжып, районнуң ажылчы чоннарынга тайылбыр ажылдарын чорудуп турар. Район иштинге кемхеректи болдурбас, ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарны эвээжедир талазы-биле хамааты кижилерниң хүлээлгелериниң талазы-биле тайылбыр ажылдарын чорудуп турар.

Хамаатыларның амыдырал-чуртталгазын экижидер талазы-биле Конституция төлевилелинде делгереңгей айтып турар, ынчаарга бо чүүлдү бистиң районда хажыда бээр таварылгалар бар деп кижилерниң хомудалдарын биживес арга чок. Чижээ, шаандан тура Эрзин суурда чурттап турар ажылчын, албан-хаакчыларның болгаш назылап кыраан кижилерниң хуузунда ийи-чаңгыс инектеринге кыжын чидиртир сиген кезип алыр черни райкүүскомнуң шиитпири-биле тускайлап каан, ол черден биче сигенни кезип алыр турган. 1974 чылдан бээр ол тускайлап каан черни «Мерен» колхозка берген, сигенин олар кезип алгаш баар. Ийи-чаңгыс инек мал тудуп турар кижилер сиген кезип алыр чери чок. Ынчангаш инектерин кыжын чудадып алыр таварылгалар бар болуп турар. Чыраа аразындан хол-биле сиген чулуп тургаш, бичии сигенни бажың чанынга дужуруп алырга, хавыргаш, совхозка берип каар апарганының дугайында Эрзин суурнуң чону дыка хомудап турар.

Ажылчын, албан-хаакчы болгаш назылап кыраан кижилер чазактың доктааткан чурумун азы нормазын ёзугаар малды тударын чөпшээреп турар болганда, ол малга чидиртир сиген кезип алыр черни райкүүскомнуң шиитпири-биле аңгылап бээр талазы-биле айтырыгны шиитпирлеп бээрин, дуза чедирерин чон саналдап турар. Ынчаарга хуу кижилерниң район төвүнде инектеринге кадарчыны кезээ Совет мурнунда чылдарда тыпкаш, кадартып турган, ам сөөлгү үеде кадарчы-даа тургуспас, хуу кижилерниң инек малы совхозтарның сиген кезер шөлдерин үрегдеп турар апарганы канчап-даа таарышпас. Бо талазы-биле айтырыгны база шиитпирлээр болза эки.

С. МОРГУЙ.

ХОВУ-АКСЫЖЫЛАР ДЕТКЭЭН

Хову-Аксының ажылчыннары, суурнуң чурттакчылары чаа Конституция төлевилелин чугаалашкан хуралдарга, митингилерге ниитизи-биле чүс ажыг кижи санал берип, чүве чугаалаан. Бүдүрүлгениң мурнакчылары, инженер-техниктиг ажылдакчылар, тудугжулар, амыдырал хандырылгазының, садыгның ажыл-ишчилери Үндезин Хоойлунуң төлевилелин чаңгыс эп-сеткилдиг деткивишаан, санал-оналдарын бергеннер.

«Тыва кобальт» комбинаттың аппаратчизи Оюн Кызыл-оол мынча деп чугаалаан:

— Совет хамаатылары нация, эр-херээжени хамаан чокка бир дөмей дең эргелиг дээрзин Конституция төлевилелинде чугаалаан. Ол дугайын бисте амыдырал бодуу бадыткап турар. Хову-Аксы суурда ССРЭ-ниң 23 нацияларының төлээлекчилери чурттап, ажылдап, ол чаа суурну боттарының найыралдыг күш-ажылы-биле тудуп тургусканнар.

К. МААДЫ.

ХҮНДҮТКЕЛДИГЛЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

Кызылдың № 2 автотранспорт бүдүрүлгезинде коммунист А. С. Арчумаев — коллективте хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Ол Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фашистерни Воронеж адаанга чылча шаварынга, Ленинград бүзээлээшкинин чаза таварыырынга, Польшаны, Финляндияны хостаарынга идепкейлиг киришкеш, Дайынчы Кызыл Туг орденни болгаш дөрт дайынчы медальды чаалап алган.

Коммунист А. С. Арчумаев тайбың үеде база доктаамал мурнуку одуругга чоруп келген. Ол чээрби ажыг чыл дургузунда Тываның автоэргелелинге ажылдаан, сөөлгү чылдарда № 2 автобүдүрүлгеге ажылдай бергени ол. Даанган ажылынга ээ-харыысалгалыг болган эшти каш чыл бурунгаар улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнүнге соңгааны таварылга эвес.

ЧУРУКТА: № 2 АТБ-ниң дежурный механиги, коммунист А. С. Арчумаев автомашинаның байдалын хынап турары.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕТТИНЕР

Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнар аразында № 1469 орук-бүдүрүлге участогунуң коллективи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгаш, Өвүр районда № 1473 орук-бүдүрүлге участогунуң коллективин социалистиг чарышче кыйгырган. Бистиң коллектив бирги чартык чылда алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен. Тээли — Шуй оруунуң капитал септелгезин, Кызыл-Мажалык — Аянгаты аразында оруктуң ортумак септелгезин дооскан болгаш оон өске оруктарның агар септелгезин 100 хуу кылып күүсеттивис. Бодувуста бар аргаларывысты чөп ажыглап турганы, районнарның совхозтарынга дузаны көргүзери — социалистиг хүлээлгевистиң бир пунктузунга бижиттинген. Оон иштинде кол-ла чүве — ниитиниң малынга чемсуурну белеткээринге киржири болур.

Мал чеминге будук-бүрү чыырын эгелеп кирипкен бис. Хостуг шактарывыста ажылдааш, 1 тонна 500 кг ажыг эки шынарлыг будук-бүрүнү «Шекпээр» совхозтуң малчыннарының кыштагларынга чедиргеш, үрелбес кылдыр ажаап-шыгжап бердивис. Бо ажылдарга Д. Моңгуш, А. Сарыглар, Г. Куулар олар эң кызымак ажылдааннар.

* * *

Барыын-Хемчик — Бай-Тайга районнар аразында № 1469 орук-бүдүрүлге участогунуң коллективи чыл эгезинде-ле 2 звенога чардынган, звенолар тус-тузунда социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. Бай-Тайгада звенонуң удуртукчузу коммунист Өпей-оол Хертек, Барыын-Хемчикте звенонуң удуртукчузу Доржу-Белек Моңгуш. Ук звеноларга четчир санныг механизмнерни болгаш механизаторларны быжыглаан.

Аразында чарыштыг звенолар бирги чартык чылда боттарынга алган хүлээлгелерин күүседир дээш кайызы-даа кызымак ажылдап келген. Өпей-оол Хертектиң звенозу чарышка тиилээн. Звено оруктар тудуун эки шынарлыг кылбышаан, ай, квартал, чартык чыл планнарын үргүлчү ажыр күүседип келген. Ажылды башкарарының талазы-биле Ө. Хертек билдилиг ажылдап турар.

Звено бо чылын планда көрдүнгениниң ёзугаар Шуйже баар чаа орук тудуунда ажылдап турар. Звенонуң удуртукчузу бульдозерист Ө. Хертек бирги чартык чыл планын 125 хуу күүседипкен болгаш мурнакчыларның бирги одуруунда чоруп турар. Оларның звенозу эрткен чылын Тээли — Бай-Талдың даштыг оруун эки шынарлыг кылдыр кылганын чон мактап чугаалажып турар.

Звенонуң кежигүннери ССРЭ-ниң чаа Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин улуг сонуургал-биле таныжып, чугаалажып турарлар. Ол магалыг Хоойлунуң төлевилелин олар бүрүнү-биле чүүлдүгаяның деткээн болгаш бедиткен чаа хүлээлгелерни немей алган. Коммунист Ө. Хертектиң звенозу бо чылдың планын Октябрь байырлалынга таварыштыр бүрүн күүседирин шиитпирлээн. Чаржып турар эштери Д.-Б. Моңгуштуң звенозун улам шалыпчы ажылдаарынче кыйгырганнар.

С. СЕРИН-ООЛ,
№ 1469 орук-бүдүрүлге участогунуң начальниги.

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези республика типографиязының коллективи Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуурунга белеткенип турар. Бирги чартык чылда планныг опаалда бүгү көргүзүглер талазы-биле күүсеттинген.

Цехтер аразында чарышка парлаар цех тиилекчи болган. Цехтиң хоочун ажылчыны Мария Максимовна Михалёва «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Мария Максимовна аныяктарның дагдыныкчызы. Оон өөреникчизи Н. Ленкова — тоску беш чылдың шалыпчызы деп хөрек демдээниң эдилекчизи.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) Н. Ленкова биле хоочун ажылчын, коммунист. М. Михалёва.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Волганың эриктеринде чаттылган хоорай — Кострома 825 чыл болган юбилейин демдеглеп турар. Область төвүнде шагда-ла тургустунган поэтааны үлетпүрү-биле чергелештир, чаа адырлар — машина тудуу, ыяш болбаазырадылгазы, энергетика дүргэн темпилер-биле хөгжүп турар. Улуг чуртталга районнары калбарып, хемниң эриин, шөлдер чаагайжыттынып, школалар, спорт дериишкиннери туттунуп турар.

1960 чылда турганынга деңнээрге, 1977 чылдың эгезинде үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли 2,5 катап өскен. Костроманың бүдүрүлгелери чыл бүрүзүнде-ле бир миллиард ажыг рубльдиң продукциязын үндүрүп турар.

Кострома — «Алдын дээрбектиң» эрте-бурунгу хоорайларынче туристиг маршруттуң эң-не солун звеноларының бирээзи.

ЧУРУКТА: В. И. Ленинге тураскаал.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу.

НАЙЫРАЛДЫҢ

НАЙЫРАЛ — бо сөстүң утказы дыка-ла ханы. Бүгү-ле чаагай чүүлдерниң эгези ында. Чоннуң эп-найыралы, кожаларның, өг-бүлениң, кижилер аразының найыралы, чурттар аразының найыралдыг харылзаазы дээш аңаа улаштыр дыка хөйнү чугаалап болур.

Тиилелгениң, өрүшкүнүң, аас-кежииниң үндезини найыралдан эгелээр. Тыва улус шаг-төөгүден бээр-ле «демниг саасканы теве тудуп чиир» деп үлегер домаа-биле ол сөстүң утказын дыка ханы илередип чораан. Бистиң улуг Төрээн чуртувуста хөй националдыг улустарның аразында чаагай харылзаалары, бот-боттарынга көргүзүп турар акы-дуңма дузаламчызы найыралдың эң-не онза хевириниң бирээзи.

Октябрьның 60 чылы чоокшулап кел чыдар үеде, бистиң эртип келгенивис найыралдың чаагай оруун бодаары дыка-ла үнелиг болгаш өөрүнчүг. Эрги шагның ужу-кыдыын база көрүп каапкан, бо хүннерге чедир чурттап, ажылдап чоруур улуг назылыг кижилерге ол бүгү, чуруп каан дег, каракка көстүп келир. Хөгжүлдениң амгы бедиинден тыва чоннуң эртип келген оруун көрүп ора, бодунуң чаш чораан, элээди апарган, улуг кижи бооп келген чылдарын болган чок-ла сактып келир.

Ол бүгүнү чугаалай бээр болзуңарза, чамдык аныяк кижилер сени арай кочулай аарак көргүлээр. «Эрткен-барган чүвени коптаргаш чоорул, кандыг-даа турган болза, чүве бүрүзү бодунуң үезинде база эки-ле турду ыйнаан» сүт дигилээр.

Чо-ок ындыг эвес! Тыва чоннуң төөгүзүнге берге үелер тургулаан. Эртемденнерниң бижип турары-биле алырга, тыва улус чоокта чаа тыптып келбээн. Бо Азия диптиң төвүнге муң-муң чылдарның мурнундан бээр-ле чурттап чораан бурунгу улустарның бирээзи. Ол бодунуң төөгүзүнде кандыг оруктү эртпээн дээр! Күштүг дээн эжелекчи күрүнелерге каш удаа бастырып, чүс-чүс чылдарда даштыкы эжелекчилерниң дарлалынга кинчи-бекти көрүп, хилинчектедип, демисежип-даа чораан, ажыг-түрегделди, аш-чуттү-даа, караңгы-бүдүүлүктү-даа көрүп келген.

ОЛ бодунуң аас-кежиин Улуг Октябрьдан, орус чондан алган. «Октябрьның оду тыва черге чаштаваан болза, улуг орус улустуң эдээнден туттунмаан болза мындыг чаагай үе кайын турар» деп, кырганнарның алгап-йөрээп орары чөптүг.

Чаңгыс кижи назынының иштинде мындыг чаагай чүүлдер болу бергенин төөгү кажан-даа көрүп көрбээн. Октябрь революциязының тиилээнинден бээр амгы хүннерге чедир тыва чоннуң эрткен оруун найыралдың болгаш аас-кежииниң оруу деп кандыг-даа хөөрем чокка чугаалап болур. Ынчангаш хөгжүлдениң бо хүнгү бедиин-даа, тыва чоннуң эртип келген төөгүзүн-даа сагынмас болза найырал деп чүл дээрзин үнелээри берге. Мен бодумнуң төрээн тыва черимни экономика, культура, хөгжүлде талазы-биле хожудангай, үжүк-бижик чок, караңгы-бүдүүлүк чоннуг чораан үезинден бо хүннерге чедир көрүп келдим.

Феодалдарның, лама-хамнарның, хүрээлерниң хөреңгизин хавыргаш, ядыыларга үлеп берип турар үени, тыва бижик чаа-ла тыптып кээп турган үени, баштайгы эмнелге салбырлары ажыттынып, бир-ле дугаарында школаларның эжиин тыва улустуң уруглары ажыдып кирип турган үени сактып олур мен.

Оон соонда МЧАЭ-лер тургустунуп, кедээ черлерге баштайгы бажыңнар туттунуп эгелээни, ол болза хөгжүлдениң баштайгы базымнары кылдыр сагындырар. Ынчалза-даа ол бүгүнүң саны дыка эвээш турган. Амгы Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүрнүң Саглы чаңгыс кожуун бооп турар үеде Кызыл-Мажалыкка эге-чада школазы дээр 4 класска чедир чаңгыс школа турганын маңаа чижек кылдыр көргүзейн. Суму бүрүзүнден ол школага беш-алды, эки-ле дизе он шаа уруглар өөренир аргалыг турган. Материалдыг баазазы чок болганда суму бүрүзүнге чайлаг школазы дээр үш ай хуусаалыг курстар ажылдап турган.

БИСТИҢ үениң кижилери колдуунда-ла чайлаг школазы дооскан, олар улаштыр аалдарынга баргаш, бижик бөлгүмнерин башкылай бээр турган. Тыва дылга «Шын», «Хостуг арат» солуннар үнүп эгелээн. Эң баштайгы «Үжүглел» ному көстүп келген.

Ам бодап олурарга, ол үеде Тываның Араттың Революстуг намының болгаш чазааның чорудуп турган политиказы дыка-ла чөптүг турган. Оон эгелээш-ле, делегей делгем деп чүвени, ССРЭ — деп улуг чурттуң күчүлүүн, оон тыва чонга көргүзүп турар акы-дуңма дузаламчызын, марксичи-ленинчи номналдың баштайгы үжүктерин тыва араттар билип, өөренип эгелей берген.

Амгы үеде чүнү чедип алган бис, чедиишкиннеривис кандыгыл? Совет Тыва ам бир хонукта-ла бүдүн 1945 чылда бүдүрген хемчээлдиг продукцияны бүдүрүп турар. Бисте 20 муң ажыг дээди болгаш ортумак тускай эртемниг специалистер бар, оларның 30 хуузу тывалар. Дээди болгаш ортумак билиглиг кижилерни база сургуулдарны он муң кижиге онаалтыр алырга, бистиң Тыва бо көргүзүг талазы-биле сайзыраңгай капиталистиг чурттарны ашкан бооп турар.

Чүнүң ачы-хавыязында бо бүгү болдунар аргалыг апарган дээрзин чугаалаары биске эңне үнелиг. Ол болза хөй националдыг совет чоннуң, хамыктың мурнунда улуг орус чоннуң хөй эвес кижилиг тыва чуртка хүн бүрү көргүзүп турар акы-дуңма дузаламчызының ачы-хавыязы-дыр.

Бүгү-ле чаагай чүүлдерни бистиң черивиске орус чоннуң төлээлекчилери эккелген. Улуг Ленинниң номналын орус большевиктерни дамчыштыр шиңгээдип, амыдыралга боттандырар аргалыг болган бис. Боо-чепсээн холга тудкаш, Тываның черин олар даштыкы эжелекчилерден, дарлалдан хостап, үстүр эрге-чагырганы тургузуп берген. Эки-ле чүвелериниң

ЭНЕРГЕТИКАНЫҢ САЯНДА УЛУГ БҮДҮРҮЛГЕЗИ

Саян-Шушенск ГЭС болза, Красноярск крайда тургузуп турар Саянның девискээр комплекизиниң энергетиктиг өзээ болу бээр, оң составынга чүс ажыг улуг бүдүрүлгелер кирер.

Саянда тудуг ажылдыышкын мурнунуң үезинче кирген. Тудугжулар эң-не сайзыраңгай бедик бүдүрүкчүлүг техниканы чедиишкинниг ажыглап, тудугнуң принципиалдыг чаа аргаларын хереглеп турар. Ол болза ховар дээн болбаазын гидробелдирин тургузарында киржип турар бүдүрүлгелерниң база организацияларның күш-ажылчы коллективтериниң бүдүрүлгечи, эртем-техниктиг ыяк дем каттыштырылгазының, социалистиг чарыжының түңнели-дир. Улуг Октябрьның 60 чыл оюнуң чылында тудугжулар плотинаның өзээнге миллион кубометр бетонну салырын шиитпирлээн. Плотинаны ынчаар дүрген тударының темпилерин ада-чурттуң гидротудуунга бир-ле дугаар чедип ап турары ол. Саян-Шушенск ГЭС-тиң баштайгы агрегады 1978 чылда чырыкты бээр.

ЧУРУКТА: плотинаның бетон блоктары хүн бүрүзүнде-ле улам улгадып турар.

Р. ДЕНИСОВТУҢ фотозу.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДА «ЧЫРАА-БАЖЫ» совхозтуң ишчилери юбилейлиг чылда ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш шалыпчы он хонукту чарлаан. Ооң түңнелин бурунгу хүн ук совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди үндүрген.

Эрткен он хонуктуң дургузунда совхозтуң ишчилери 600 тонна сиген белеткээр турган, 641 тонна чедирген. Шалыпчы он хонукта калбарган социалистиг чарышка салбырлар аразында бирги черни Чыргакы салбырының ишчилери чаалап алган. Оон сигенчилери он хонуктуң дургузунда 200 тонна сиген белеткээр планныг турган, ону 287 тонна кылдыр күүсеткен. Куулар Белек-оолга удурткан хойжу бригаданың ишчилери 50 тонна сигенни ниитиниң малынга белеткээр планын 87 тонна кылдыр күүседип, бригадалар аразынга тиилекчи болган.

Чыраа-Бажы суурнуң өг-бүлелерниң аразынга база чарыш калбарган. Эрткен он хонуктуң түңнели-биле Монгуш Шоома тиилекчи деп санаткан. Бо өг-бүле ниитиниң малынга 24 тонна сигенни белеткээн. Оон аңгыда совхозтуң Хорум-Даг салбырының малчыннары Монгуш Бора-Хоюй, Ооржак Сендажы, Ондар Бүргүлек олар 12—15 тонна сигенни тус-тузунда белеткеп, мурнакчыларның одуруунга киргеннер.

Шалыпчы он хонуктуң түңнелин үндүрген бүдүрүлге хуралынга совхозтуң мал чеми белеткелиниң ажылын удуртур штавты тургускан. Ону Чыраа-Бажы кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы Кара-Сал Оолак удурткан. Ол штабтың удуртулгазы-биле 825 кижи сигенни белеткеп турар. Оларның ажылының түңнелин он хонуктап үндүрер.

Бо айның 6-да Хемчик хемниң терең сигенниг унунга хол кадыры-биле сиген кезер ишчилерниң конкурузун эрттирерин совхозтуң дирекциязы, партия болгаш ажылчын комитеттери шиитпирлээн. Аңаа 342 кижи киржип, боттарының мергежилин көргүзер.

К. ХЕРТЕК.

* * *

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДА «АК-ТУРУГ» совхозтуң ишчилери бо хүннерде ниитиниң малынга чем белеткээр талазы-биле күжениишкинниг ажылдап турарлар. Механизастаттынган бригададан аңгыда чамдык организацияларның ишчилери база бо ажылче хаара туттунган.

Совхозтуң машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи Кошкар-оол Начын-оол удурткан он кижи составтыг звено Кызыл-Даг салбырының девискээринде мал чемин белеткеп турар. Ол коллектив сөөлгү хонуктарда 15 га черниң сигенин хол кадыры-биле кескеннер.

Ниитиниң малынга чем белеткээр талазы-биле ажылга Ч. Ховалыг, Ч. Сеңгин, Д. Бүрбүчап болгаш өскелер-даа идепкейлиг чоруун көргүзүп келгеннер. Олар чоокку хүннерде 10 тонна сигенни совхозка хүлээдип бээр сорулгалыг ажылдап турарлар.

С. СОТПАМ.

делегей болуушкуннар бо хүннерде

тайылбырлал

Совет улуска өөрүп четтириишкин

КИТО. (СЭТА). Улуг Октябрьның чоокшулап орар 60 чыл оюн Эквадорнуң ажылчы чоннары бүгү депшилгелиг кижи төрелгетен-биле кады калбаа-биле демдеглеп турар деп, Эквадорнуң ажылчы чоннар конфедерациязының (ЗАК) даргазы Хуан Васкес Бастидас СЭТА-ның корреспондентизинге интервьюзунга медеглээн. Совет кижилерниң амыдыралының дугайын, Октябрьның бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазының дугайын чугаалап турар делгелгелерни база лекцияларны бүгү чуртта организастап турар.

Россияга ажылчыннарның болгаш тараачыннарның тиилелгелиг революциязы — XX чүс чылдың эң чугула болуушкуну. Делегейге ханы социал-экономиктиг чаартылгаларны чорударының оруун ол ажыткан. Октябрьның тиилелгези-биле чер болганга, ооң иштинде Эквадорга-даа марксисчи-ленинчи партиялар, а ол ышкаш калбак улус массаларының эрге-ажыктарын илергейлеп турар профэвилел организациялары тургустунуп турар апарган деп, эквадор ажылчы чоннарның удуртукчузу чугаалаан.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның догуннап турары, коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү-ле талаларынга оларның канчаар-даа аажок улуг чедиишкиннери болза, чер кырынга тайбың, социал дең чорук болгаш депшилге дээш демиселди чедиишкинниг чорударының эргежок чугула байдалы болуп турар. Хөжүдаңгай, дайыннарга үрегдеттирген Россия 60-на чыл дургузунда күчүлүг, ёзулуг-ла демократтыг күрүне—Совет Эвилели кылдыр хуула бергенинге магадавас арга чок деп, Х. Васкес Бастидас онзалап демдеглээн.

ССРЭ-де чугаалажып көрүп турар чаа Конституция төлевилели ам чаагай сеткилдиг бүгү-ле кижилерниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Хөй-хөй чурттарга оларның дугайын амдыызында чүгле күзеп болур: күш-ажыл кылыр, чуртталга чери алыр, өөренир, халас медицина хандырылгазын ажыглаар совет хамаатыларның ындыг эргелерин Конституцияда бижээн. Чоннуң чаагай амыдыралын бедидер дугайында ССРЭ-ниң чазааның могаг-шылаг чок сагыш салыышкыны илергей болуп турар. Социалистиг тургузугнуң капиталистиг тургузугдан маргыш чок артык күштүг чоруктарын совет Конституцияның төлевилели тодаргай бадыткап турар деп, ЗАК-тың даргазы уламчылап чугаалаан.

Эквадорнуң ажылчы чоннар конфедерациязы Улуг Октябрьның юбилейинге тураскааткан хемчеглерни боттандырарынче кирбишаан, социалистиг ниитилелди тургузарынга дуржулгазы Эквадорнуң ажылчын аңгызынга база тараачыннарынга улуг ужур-дузалыг болуп турар совет улуска өөрүп четтириишкинин ооң-биле илергейлеп турар деп, Х. Васкес Бастидас түңнелинде демдеглээн. ССРЭ-ниң өндүр улуг чедиишкиннери социализм чер кырында бүгү кижилерниң чедилгези болу бээр ындыг хүннү чоокшуладырынга идигни берип турар.

С. КУДРЯВСКИЙ.

НАЙЫРАЛДЫ БЫЖЫГЛААРЫНГА САЛЫЫШКЫН

БУДАПЕШТ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадар-биле Крымга бүрүн чаңгыс эп-сеткилдиг, чылыг болгаш чөректиг хандызындан хүндүлежириниң байдалынга болуп эрткен ужуражышкыны бистиң партияларывыстың база улустарывыстың аразында чаңчыл болган найыралды болгаш кады ажылдажылганы ханыладырынга база быжыглаарынга үнелиг салыышкын болган деп, «Непсабадшаг» солун бижээн. Социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазының социализм тургузуушкунунче, делегейниң тайбыңның база айыыл чок чоруун быжыглаарынче угланган күжениишкиннеринге Крым ужуражыышкыны үре-түңнелдиг идигни берген.

ССРЭ-де болгаш Венгрияда коммунистиг база социалистиг тургузуушкунунуң өйү келген айтырыгларын канчаар шиитпирлеп турарының дугайын Л. И. Брежнев биле Я. Кадар бот-бодунга информастап дыңнаткаш, бүгү талалыг венгр-совет харылзааларның хөгжүлдезинге, оларның интернационалчы характеринге таарзынганын илергейлээн деп, солун уламчылаан. Ийи чурттуң аразында болгаш ол ышкаш ЭДЧ-ниң шугуму-биле кады ажылдажылганың калбак болдунар аргаларынче чугаалажыышкыннар үезинде кичээнгейни угландырган.

Европаның коммунистериниң Берлин конференциязының түңнелдериниң амыдыралчызын Л. И. Брежнев биле Я. Кадар база катап онзалап демдеглээн болгаш социалистиг күрүнелерниң, коммунистиг база ажылчын партияларның, а ол ышкаш тайбың болгаш социал депшилге дээш туржуп турар бүгү күштерниң интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарының чугула ужур-дузалыын айыткан. Өске-даа күрүнелерниң делегейниң дүш-күрлүг чоруун чавырылдырарын чедип алырынче угланган саналдарын боттарының талазындан чогуур-биле үнелеп көөр апаар дээрзин олар демдеглээн деп, «Непсабадшаг» бижээн.

EMULACION
FEDERADA VANGUARDIA
POR EL
XI FESTIVAL MUNDIAL
DE LA JUVENTUD
Y LOS ESTUDIANTES

Келир чылдың чайынында Кубаның найысылалы Гаванага болур аныяктарның болгаш студентилерниң XI бүгү-делегей фестивалының дугайын автоорукчуларның хажызында тургускулаан каас транспарантылар, бүдүрүлгелерде, школаларда болгаш ДӨЧ-лерде көскү плакаттар база лозуңнар чугаалап турар.

ЧУРУКТА: куба найысылалдың сесерликтериниң бирээзинде плакат фестивальга алдар болдурган чарышка идепкейлиг киржиринче кыйгырып турар.

Н. ЧИГИРЬНИН фотозу.

СИРИЯДА ПАРЛАМЕНТ СОҢГУЛДАЛАРЫ

ДАМАСК. (СЭТА). Улус чөвүлелинге — чурттуң хоойлу-жүрүлгелиг дээди органынга депутаттарның кандидаттарын бадылаары бүгү Сирияга август бирде эгелээн. 2250 кандидаттан 195 кижини чөвүлелдиң кежигүнүнге соңгукчулар шилип алыр апаар, ынчаарга республиканың президентизиниң декредин ёзугаар оларның 99-зу ажылчыннар болгаш тараачыннар болур ужурлуг.

Антиимпериалистиг демиселдиң ниити платформазынга демократтыг национал күштерни каттыштырып турар САР-ның депшилгелиг национал фронтузу эң-не хөй санныг кандидаттарны депшиткен. Араб социалистиг чаартылганың чагырыкчы партиязының, Сирияның коммунистиг партиязының болгаш өске-даа партияларның төлээлекчилери ДНФ-ниң чаңгыс даа данзызы-биле кирип турар. Ук фронт чурттуң иштики болгаш даштыкы политиказының, социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң талазы-биле тодаргай саналдарны соңгулда үезинде үндүрген.

Депшилгелиг күштерниң кандидаттары Сирияның антиимпериалистиг угланыышкынын, Чоокку Чөөн чүкке тайбың шиитпирлээшкинге хамаарыштыр оон быжыг политиказын деткиир. Палестинаның араб улузунуң чөптүг негелделерин хүн айтырыындан казырын оралдажып турар чоруктарга удур туржур бодап турар.

Хуу бүдүрүлгени кызыгаарлаарының болгаш күрүне секторун, кооператив шимчээшкинниң, демократтыг профэвилелдерин быжыглаарының негелделери ДНФ-ниң, ылангыя Сирияның компартиязының кыйгырыгларындан база лозуннарындан тодаргай чаңгыланып турар. Фронтунуң кандидаттары сирия ажылчы чоннарның материалдыг байдалын экижидери дээш, демократияны хөгжүдери болгаш социалистиг оруг-биле Сирияны улам ыңай чорудары дээш, Совет Эвилели-биле база социалистиг өске-даа чурттар-биле, делегейниң ажылчын шимчээшкини-биле болгаш бүгү бөмбүрзектиң национал-хосталгалыг күштери-биле найыралды база кады ажылдажылганы калбартыры дээш туржуп турар.

БЕЛГРАД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНДА

БЕЛГРАД. (СЭТА). Белград ужуражышкынының белеткел үе-чадазында социалистиг, барыын талакы, нейтралдыг болгаш кала-даа каттышпайн турар чурттарның төлээлекчилери күжениишкинниг консультацияларны кылганының соонда, пленарлыг хуралдар катап эгелээн.

Амга чедир дугуруштунмаан 4 пунктунуң болгаш ук консультацияларның үезинде кылып тургускан, Белградтың кол ужуражышкынының ажылының чурумунуң талазы-биле саналды Испанияның делегациязы хуралга киирген. Чугаа болза, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелерниң төлээлекчилериниң бо чылдың күзүнүнде болур деп турар Белград ужуражышкынының хүн чурумунуң кол-кол айтырыгларын чугаалажып көөрүнүң чурумунуң дугайында, пленарлыг хуралдарның база ажылчын бөлүктерниң регламентизиниң, Белград чыыжының үргүлчүлелдиниң болгаш оон сөөлүндеги дараазында базымнарның дугайында болуп турар.

С. Вэнстиң аян-чоруу

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың күрүне секретары С. Вэнс Чоокку Чөөн чүктүң чурттарынче 12 хүннүң аян-чоруун кылып аъттанышкан. Ук аян-чоруктуң үезинде ол Израильдиң, а ол ышкаш Египеттиң, Ливанның, Сирияның, Иорданияның болгаш Саудов Аравияның удуртукчулары-биле чугаалажышкыннарны кылыр.

Ында политиктиг хайгааракчылар ол аян-чоруктуң хөй сорулгалыг характерин айтып турар. Бодунуң эжелекчи угланыышкынын бүрүн деткиирин америк администрациязындан чедип ап чораан болгаш эң чаа чепсекти немей чорудуп бээр дугайында аазашкынны алган Израильдиң премьер-министри М. Бегинниң Вашингтонга чоокта чаагы аян-чорууну соон дарый С. Вэнс чоруп турар деп хайгааракчылар демдеглеп турар.

Израильдиң удуртукчулары-биле С. Вэнстиң чугаалажышкыннары Вашингтон биле Израильдиң аразында «онза харылзааларны» улам ыңай күштелдиреринге чедирер деп манап турар. С. Вэнстиң араб чурттарның удуртукчулары-биле ужуражышкыннары ол девискээрниң бүгү чурттарынга хамаарыштыр бодунуң политиказынга АКШ «деңзигүүрнү» кылып турар дээр хевирлиг аянны тургузар сорулганы салып турар.

Ол девискээрде херек кырында боттуг кандыг байдал тургустунуп турарын С. Вэнс Тель-Авивке болгаш араб чурттарның найысылалдарынга бодунуң чугаалажышкыннарынга тодарадырын оралдажыр деп, Вашингтонда демдеглеп турар. Вашингтон дипломатиязы ам айтырыгны ийи талалыг үндезинге шиитпирлээриниң аргазын дилеп тыварынга күжениишкиннерин салып турар. Аңаа орнаш кылдыр чамдык чурттарга америк боо-чепсекти садып алыр чүс-чүс миллион долларны чээлиге бээрин аазаан. Ындыг чергелиг базымнар Чоокку Чөөн чүкте кыптыгып үнер айыылдыг байдалды чүгле күштелдирип база тайбың аайлап шиитпирлээриниң айтырыын улам-на бергедедип турары мырыңай тодаргай.

Пекинде юбилейни ынчаар демдеглеп турар

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдат армияның 50 чыл оюн-биле холбаштыр Пекинге митинг Хуа Го-фэнниң даргалаашкыны-биле болуп эрткен. Митингиге Дэн Сяо-пин болгаш өске-даа кыдат удуртукчулар киришкен. Камгалал министри Е Цзянь-ин чуве чугаалаан. Ол бодунуң чугаазынга чуртту милитаризастаарынче, шериг үлетпүрүн хөгжүдеринче, армияны «революсчуларын» база таартырын дүргедеринче кыйгырган. Камгалал министриниң сөзүнден алырга, «бүгү нацияны солдат болдурарын, турум армияларны, чер-черниң чепсектиг күштерин болгаш миньбиннерниң кезектерин дүүштүрериниң системазын ажыглаарын» баш удур көөр ужурлуг «улусчу дайын» дээр маоцзедунчу концепцияны ол база катап чулчураан.

УЛУГ КҮЖҮ

шуптузунга Тываның чонун өөредип келген, өөредип-даа турар.

Ол бүгүнү эргек базып санаары берге. Башкы деп сөс тыва дылда дыка делгем утказыг. Орус чонну бистиң башкывыс деп адаар болза ол бүгүнүң утказын илередиптер чадавас боор деп бодаар мен.

Бүдүрүлгениң бөдүүн чепсек-херекселдери демир андазын, терге, шаактан эгелээш бо хүннүң сайзыраңгай техниказынга чедир ону амыдыралга ажыглаарын тыва араттар орус чоннуң төлээлекчилеринден өөренип алган. Баштайгы башкылар, эмчилер, тускай эртемниглер Тыва черге кымнар турганыл? Орус улустуң төлээлери!

Кандыг-даа бергелерге торулбайн, кыштың соогу, чайның изии дивейн, тыва улустуң уругларын орус башкылар эртемге өөредип келген. Тайгаларны ажылдыр аъттыг, чадаг аалдарны кезип чораш, орус эмчилер чонну эмнеп келген.

А оларның өөредип келген кижилери амгы тыва интеллигенция кылдыр өзүп келген, оран-чурттуң ээлери, ажыл-херектиң билиглиг башкарыкчылары боop тарай берген.

Бо бүгүнү сактып кээрге магаданчыын чүге деңнээр боор! Тыва араттарның уруглары эртемденнер, башкылар, эмчилер, инженерлер, артистер, чогаалчылар, чурукчулар, зоотехниктер, агрономнар, трактористер, тудугжулар, малчыннар болу берген. Оларның чамдыызы чүгле Тывада эвес, харын бүгү чуртта ады-сураа үне берген кайгамчык онза кижилер апарган. Маңаа бистиң чаңгыс чер-чурттугларывыс композитор Алексей Чыргал-оолду, мөчүй берген чурукчу Сергей Лапзыны, артистер Мунзуктарны, Владимир Оскал-оолду, инженер Доржу Бузур-оолду, сураглыг малчыннар Монгуш Чоланы, Уин-оол Бавун-оолду болгаш өскелерни-даа адап болур.

Улуг Ленинниң номналы-биле, Октябрь революциязының ачызында найыралдыг совет чоннуң дузаламчызы-биле бистиң чаалап алган чедиишкиннеривисти тыва улустуң национал чоргааралы деп санап турары чогумчалыг.

Партия, совет, комсомол болгаш хөй-нииити организацияларының талазындан чон өртүзүнга, ылангыя аныктар өртүзүнга чорудуп турар политиктиг ажылга улустарның найыралының дугайында, оон чаагай түңнелдериниң дугайында айтырыгны ам-даа хандыр чугаалаар ужурлуг бис.

Улустар аразының харылзааларынга хамаарыштыр делегейде чурттар аразының кожа-хелбээ дугуннаашкыннары бистиң лекторларывыс эки тайылбырлап турар. Ынчалза-даа бистиң социалистиг күрүневистиң шыдалының кол үндезини болур совет улустуң найыралын ийиги черге айтырыы кылдыр санап болбас. Бистиң чуртувуста 130 ажыг нациялар, улустар чурттап турар. Чаңгыс чуртка мынча хөй аймак-сөөк улус бо хире эп-найыралдыг чурттап турганын төөгү көрүп көрбээн.

Октябрьның алдан чыл байырлалының белеткелинге хамаарыштыр интернационалчы кижизидилгениң айтырыын, ылангыя бистиң республиканың амыдыралынга хамаарыштыр совет улустарның, ылангыя улуг орус чоннуң дузаламчызын, найыралдыг чаагай түңнелдерин пропагандалаары сургаал-массалыг ажылдың төвүнге турар ужурлуг.

Национализм болгаш шовинизмниң үнүп кээр үндезиннери бистиң чуртувуста чок. Чурттуң өске национал районнары-биле бир дөмей, бистиң республикада чурттап, ажылдап турар дыка хөй нацияларның төлээлери чаңгыс кижи дег эп-сеткилдиг, найыралдыг.

Ынчалза-даа ооң-биле айтырыг доозулган деп санап болбас. Буржуазтыг делегей бар турда, бистиң аңгы талазы-биле удурланыкчыларывыс шовинизмниң болгаш национализмниң болдунар-ла арга, хевирлерин совет улустарга дөгеп, оларның найыралын болдунар-ла арга-биле бузарын оралдажып турда, чамдык чүүлдер тыптып кээп болур. Ындыг чүүлдер шуут чок деп база чугаалап болбас. Чамдыкта ийи-чаңгыс кижилерниң аскындан «ындыг-мындыг сөөктүг» дээн чижектиг сөстер дыңналып келгилээр. Бо таварылгада сөөк-язы ылгаар чорук ажы-биле илереттинмезе-даа кижилерниң ады, фамилиязы турда-ла оларны бир нациязынга хамаарыштыр дыңналдыр алаарга кулакка дыка анчыг дыңналыр. Ону шын эвес деп көөр болгаш чогуур үезинде буруу шавары чугула.

Бистиң республиканың байдалынга хамаарыштыр, чамдыкта эскербейн турарывыс бир айтырыг бар. Тываның чамдык районнарында колдуу-ла тыва кижилер чурттап турар. Оларның аразынга өске бир нацияның төлээлери ийи-чаңгыс кижи ажылдаар, чурттаар дээш келген таварылгада ону кичээнгейге албайн баар чүүлдер тургулаар. Ол чаа келген кижи улустуң дыл-домаан-даа, аажы-чаңын-даа билбес, чаасчаазырай берген байдалдыг көстүр. Танывазы, чугаа-дылын билбези хөй чон аразында келген ол кижиниң дугайында онза кичээнгей салыр херек. Чурттаар оран-базыны, аъш-чеми, от-көзүнден эгелээш ол кижиниң билир дылынга чугаалажып, хөөрежир, өг-бүлезинге үнүп-киржиринге чедир амыдыралдың эң бөдүүн-даа болза, чугула чүүлдерин бодаар херек. Ындыг кичээнгей чок таварылгада ол канчаар-даа аажок чугула херектиг тускай эртемниг башкы, эмчи азы ажылчын кижи аңаа ызырынмайн төрээн черинче, таныш-көрүжүнүң чоогунче чоруй баар таварылгалар бар. Кайы районда кым чоруй барганын, чылдагааны чүл, буруулуг кижи кымыл деп чүвени билип турар бис, оларның аттарын бо удаада адаан ажы чок боор.

Кижи дугайында оваарымчалыг болгаш сагыш човангыр болур талазы-биле бисте эскертинмейн эртип турар база бир мындыг айтырыг бар. Хоорайларның чамдык албан, организация, бүдүрүлге черлеринде чүгле чаңгыс дылды билир, өскээр чугаалаарга чүгле орустап чугаалаар кижилер ажылдап турар. Бо таварылгада чөптүг чылдагаан-биле орус дылды өөренип шыдавайн, ылангыя улуг назылыг кижилер бодунуң келген херээн бүдүрүп чадай бээр таварылгалар тургулаар.

Айтырыгны салып келгенде, хүлээп ап турар-даа кижиде буруу чок ышкаш сагындырар. Ынчалза-даа келген кижиниң сеткили хомудап артар. Ооң буруузун албан, организация черлериниң удуртукчуларынга онаар херек. Хөй чон хүлээп алыр черлерге кадрларны шилип алырда оларның чүгле ажылды билиринден аңгыда национал составын база өөренип көөрү чогумчалыг. Ылангыя национал районнарга ол онза ужур-дузалыг.

Ынчангаш партияның национал политиказын хажык чок камгалаар, улустарның бузулбас эп-найыралын улам быжыглаар төлээде таарымча чок бичии-даа чүүлдерни эскербейн баар эрге бисте чок.

1917-1977

60

Ам бо хүннерде бүгү совет улус ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин калбаа-биле таныжып, аңаа боттарының изиг деткимчезин илеретпишаан, санал-оналдарын киирип турар. Бистиң амыдыралывыстың хоойлузу болур Совет Конституциязының төлевилелинде кирип турар база бир кол чүүл болза национал айтырыг, улустарның бузулбас найыралын улам быжыглаарының айтырыы боop турар. Бисте оон үнелиг чүве чок. Хамааты бүрүзү улустарның улуг найыралынга төлептиг болур, ону карак огу дег камгалаары Үндезин Хоойлуда айтып турар кол-кол эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң бирээзи кылдыр көөрү чугула.

К. ШОЙГУ.

МЕДЭЭЛЕР

Чаа бүдүрүлге ажыттынар

Кызылда чаа тудуг кезектери комбинаттың тудуу дооступ турар. Ол дээрге республикада ыяш болбаазырадып кылыр эң улуг бүдүрүлге черлериниң бирээзи болур.

Ооң бүдүрүлге шөлү беш муң дөрбелчин метр. Күчүзү—чылда 50 муң дөрбелчин метр чазанылга кылыгларын болгаш өске-даа тудуг кезектерин бүдүрер. Ынчангаш бир миллион 400 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрер.

Ол чаа завод Тываның тудугларын эжик болгаш соңга чаактары-биле, шала ыяжы-биле хандырар. Бо хүннерде ол чаа бүдүрүлге чериниң тудуунуң кол техниктиг дерилгелериниң монтаж ажылдары чоруп турар.

«Кызыл үлетпүр тудугнуң» болгаш «Тыва тудуг» трезиниң тудугжулары—дашчылар, бетонщиктер, штукатур-малярлар, бызаңчылар ук заводту бо юбилейлиг чылдың үшкү кварталында ажыглалга киирер дээш кызымак ажылдап турарлар.

К. МААДЫ.

Ус оруу узаан

Ус оруун эде кылыр талазы-биле ажылдар ам дооступ турар. Ол оруктуң дузазы-биле дыка хөй чылдарның дургузунда бистиң республикавыс Красноярск крайның чамдык хоорай, суурлары-биле харылзажып келген.

Ус оруунуң тудуу үжен чылдарда-ла эгелээн. Ынчалза-даа ол оруктап хөй машина эртер арга чок, кызы турган. Бо сөөлгү беш чылда ону эде кылырының талазы-биле чогуур ажылдар кылдынган. Аңаа 20 ажыг миллион рубль шиңгээттинген. Бөгүн ол орук мурнукузундан улам делгем, улам эптиг апарган.

Н. ЕФИМОВ.

Бүдүрүлге бригадазы

Чөөн-Хемчик районда Кара-Чыраа деп суурнуң чоогунда ногаан арыг бар. Аңаа өөреникчилерниң ыр шоору эртенден орайга чедир үзүктелбес. Ол ойнап-хөглээн кижилерниң ыры эвес, күш-ажылга соруп кирген школачыларның аян тудуп турары ол.

Бо дээрге Суг-Аксы ортумак школазының бүдүрүлге бригадазының кежигүннери-дир. Ында барык чеден хире өөреникчи бар. Оларны башкы Ч. Сарыг-оол, комсомол эге организациязының секретары Светлана Сат, кижизидикчи К. Маадыр-оол удуртуп турар.

Бүдүрүлге бригадазының кежигүннери бир га черде капустаның, огурецтиң, помидорнуң болгаш өске-даа ногааларның бок үнүштерин арыглааннар.

О. БОРАШ.

«Хүннүң ыраажылары»

Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы С. А. Сарыг-оолдуң «Хүннүң ыраажылары» деп аттыг чечен чугаалар, очерктер, шиилер болгаш очулгалар чыындызын Тываның ном үндүрер чери үндүрген.

Чогаалчының чыындызында «Чечен биле Белекмаа», «Хүннүң ыраажылары» деп шиилери, «Кол-ла школавыс—ажыл», «Үш-Белдир аржаан» деп очерктери, «Белекмаа», «Шаажылал», «Шончалай», «Соругга» деп чечен чугаалары болгаш өске-даа чогаалдарын парлаан.

М. Горькийниң «Макар Чудра», Ч. Айтматовтуң «Аялга», Ш. Бейшеналиевтиң «Кула аъттыг уруг» деп чогаалдарын чогаалчы очулдурган, оларны чыындыда база киирген.

Т. ХЕРТЕК.

Ном болгаш номчукчу

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГНЫ КӨДҮРГЕН

(«Кымның оглул?» деп тоожу дугайында)

Тываның комсомол шаңналының лауреады чогаалчы С. Сүрүң-оолдуң «Кымның оглул?» деп тоожузу ам бо хүннерде номчукчулар аразында «чүгүрүп» чоруп турар. 70 чылдарның аныяк кижилериниң салым-чолунга таварышкан болуушкуннарны автор чуруп көргүзүп тура, эргиниң ириндизи эстип, коммунистиг чаа үениң моралынга кижизиткен салгалдың хүн бүрү дадыгып, өзүп олурарын уран сөстүң күжү-биле чуруп көргүскен. «Амыдырал хүн бүрү каттырынчыг болгаш ыглакканчыг чөрүлдээлер-биле байлак» деп, улуг Горькийниң сөстери бар. Ук тоожуда болуушкуннар бистиң бо чурттап турар үевисте, биске эскертинмейн, чугаа боор дыңнап эрттириптеривис таварылгаларда кайы хире улуг чөрүлдээ бар-дыр дээрзин чогаалчының караа, чүрээ эскерип кааш, биске ном кылдыр бижип чыгаш, бараалгаткан.

Тоожуну номчуурувуска Ак Артыш-оолдуң-даа, Хеймер-кыстың-даа салым-чолу бисти дүвүредип келир. Оларның оруунга «доора чудук» боор чүү кижилер шаптыктааныл, кайызы буруулуг болганыл деп чугаалаары берге, чүге дээрге амыдыралдың хоойлузунда бижиттинмээн, хенертен болур таварылгалар хөй. Бо удаада ийи чалыының ынакшылында кем чок: Ак баштайгы ынакшылы дээш, Хеймер-кыс чырыткылыг келир үези дээш демисежип чоруурлар. Хеймер-кыс ынакшылдың чулуун амзаар кенен үезинде, бодундан улуг-даа болза, чараш, шымбай эр кижиниң дүлгээзининге алзыпканы—ооң буруузу эвес-ле болгай—кижи угаанының чарталырынга хөй үе херек. Ооң амыдыралын, чырык күзелин Сарыгбайның будап кааны—төлеп чок кижилер чоруп-чоруп, кижилерге кайы хире аарышкылыг хораны, «чүрек бажының» арттырып каар-дыр дээрзин, тоожуда уран-чечен бижиттинген эпизодтардан номчуур бис.

Чедерниң ховузунга чаагай ынакшыл төрүттүнген, Ак биле Хеймер-кыс ол хевээр чурттай бергеш, хойжулааннар болза деп күзевиссе-даа ...тоожу төнмээн. Чөрүлдээ оон-даа улам чидиглеңгеш, ам кол айтырыгны сеңээ салып келир,—«сээң моральдыг мөзү-шынарың кандыгыл?»—деп. Мынчап кээрде аныяк кижиниң мурнунга хөй-ле айтырыглар тургустунуп келир. Мен кым мен? Амыдыралым үнези чүл? Чон мурнунга хүлээлгем? Өөрүм кымнарыл? Аас-кежик дээш демисежип чоруур мен бе азы оон-даа өске. Автор үениң бо чугула айтырыгларын көдүргеш, Ак биле Хеймер-кыстың салым-чолун көргүскен сюжеттиг шугумнун аайы-биле, аңгы-аңгы маадырларның амыдыралын көргүзүп тургаш, номчукчуну ханы бодалга чедиргеш, оон мурнунга улуг үжүктер-биле бижиир хире мындыг айтырыгны салып каан: «сен болза канчаар сен?» деп.

Актың хойжу болур күзелин солуп, шагдаалай бергенинде кижи кайгаар чүве чок. Үениң аныяк кижизи кала херек болдур, ынаар баар-даа. Ак хойжу-даа болган болза, ол кижизиг мөзүзүн өскунмас, дөмей-ле келир үе дээш— демиселчи болуру билдингир. Ынчангаш ол бистиң үевистиң төлептиг маадыры деп билдинер.

Тоожуда маадырлар капитан Ылчың-Соян, Бестик, повар угбай, Сарыгбай, Кылын-оол дээш өскелер-даа бот-боттарынга дөмейлешпес, чугаазының сөзү бөбин катапташпас аажы-чаңныг кылдыр көргүстүнген. Ол чүл дээрге, авторнуң амыдыралды хандыр билири, кижилерниң психологиязын кичээнгейлиг өөренип чорууру, чон-биле сырый харылзаазында деп үнелеп көөр апаар. Чер-чурт, агаар-бойдус чурумалдарын номчуп олурарга, чурукчунуң бийиринден төрүттүнген ышкаш, тодазы-биле каракка көстүп кээр.

Черле ынчаш, ук тоожу «Авазынга даңгырак» деп тоожу-биле үн каккылажып турар-даа болза, уран-чечен утка-шынар, өөредиглиг талазы-биле оон дудак чок дээрзин айтыр апаар. А кол-ла чүве—бо тоожу үениң чугула айтырыгларын көдүрүп турар-дыр деп бодаар мен.

Н. ООРЖАК.

Өвүр район.

Флотта чаңчыл бар: алдаржаан корабльдерниң аттары өлбес, дайынчы алдарның сүлдези болуп, салгал дамчыыр. «Октябрь Революциязы» деп аттыг хоочун корабль хөй-хөй чылдарда Балтикага дайынчы ээлчегни күүседип келген.

Ам ол хүндүлүг атты ийи дакпыр Кызыл туктуг Балтий флодунуң крейсерлериниң бирээзи эстафета кылдыр эдилеп чорууур. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң тураскаалдыг тугу—дайынчы база политиктиг белеткелге чедиишкиннери дээш корабльдың хуу составынга шаңнал.

Ленинградтың орден-хавыдалыг Киров заводу-биле далайжылар найыралдажып турар. Путиловчулар биле балтийжилерниң ол найыралы Октябрьның оюнга төрүттүнген болгаш Ада-чурттуң улуг дайынының чылдарында кацналган. Ол найырал тайбың хүннерде-даа быжыгып турар. Алдаржаан бүдүрүлгениң эң дээре аныяк ажылчыннары Ленинград комсомолиязының путёвказы-биле ол крейсерге барып албан эрттирип турар.

Ам корабльде бүгү кижилер Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга белеткенип турар. Хууда состав бедик социалистиг хүлээлгени алган болгаш ону алдарлыы-биле күүседип турар. Шериг далайжылар ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин бүгү улустуң чугаалажып көөрүнге идепкейлиг киржип турар.

Төрээн турлааңга ажыл хүнү шериг-далай тугун корабльге көдүрериниден эгелээр.

О. ПОРОХОВНИКОВТУҢ фотозу.

ЭКИ ЧАҢЧЫЛ

Кадыкшылым арай баксыраш республика найысылалынга эмнелгеге түр чыдып, эмнедир ужурга таварышкан мен. Эмнелге дээрге, эмнелге-ле болгай, ында эмнедип үнүп, кирип турар кижи-ле хөй. Маңаа аарыымның-даа азы аарыг кижилерниң-даа дугайында эвес, болган таварылганың, кижизиг, шынчы чоруктуң, чараш аажы-чаңның дугайында бижикседим.

Чоокта чаа июльдуң бир-ле хүнүнде эмнелгениң ол-бо палаталарындан аарыг улустар дашкаар үнүп, оон чоок-кавы сесерликтеринге селгүүстеп, сандайларынга дыштанып олургулаан... Оларның аразынга чоокта чаа 10 класс дооскан, Эрзин районнуң Мөрен чурттуг Юрий Чажытмаа агаарлап, кылаштап турарга, черге паспорт-биле кады акша аттынып калган болган, ол ону тып алган. Паспортту ажыдып номчаан, Бай-Тайга районнуң Тээли суур чурттуг Болат-оол Хертекович Бүрүлбааның болган.

Юрий ол дораан палатада кады чыдар бодундан улуг кижиге кээп-паспорттуң ээзин канчап тып, ол бүгүнү эгидерил деп, сүме айтырган. Олар удавааңда оон ээзин тып, ол бүгүнү хүлээдип бээрге, паспорттуң ээзи Юрий Чажытмаага өөрүп четтиргенин илереткен.

Мындыг таварылга Тес-Хем районнуң төвү Самагалдай суурга база болганын сактып тур мен. Школачы ийи оол кудумчудан хол шагы тып алгаш, ээзин сураглап тыпкаш, шакты эгиткен.

Д. МИЖИТ.

СПОРТ · СПОРТ

Ужудукчуларның чедиишкини

ПАРИЖ. (СЭТА). Француз хоорай Шаторуга болуп эрткен ужудуушкуннуң дээди чадазының талазы-биле Европа чемпионадынга бистиң ужудукчу-спортчуларывыс чайыннанчак тиилелгени чедип алган. Тула чурттуг делегей чемпиону Лидия Леонова бодунуң бедик мергежилдиин аңаа база катап бадыткап, херээженнерниң аразындан эң дээре көргүзүглүг болган. Ол маргылдаага дөрткү черни Ворошиловградтың төлээзи Людмила Мочалина ээлээн.

Эр улустуң аразынга болган маргылдаага киришкен Астраханьның чурттуг Виктор Лецко Европаның тулган чемпиону болурундан аңгыда «Леон Бьянкотонуң кубогу» деп спортчу хүндүлүг атты чедип алган. Өске шаңналдыг черлерни Иван Тучек (ЧССР), Эрик Мюллер (ГФР) ээлээн.

Бистиң ужудукчуларывыс ЯК-50 деп спортчу самолёт-биле ол маргылдаага киржип, ниити команда талазы-биле бирги черни алганнар. Ийигизи—Швейцария, үшкүзү—ЧССР олар ээлээннер.

Телевидение

АВГУСТ 4-ТЕ

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.

10.10—Эртенги гимнастика.

10.30—**С. Прокофьевтиң симфониялыг тоолу. «Петя болгаш бөрү».** Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Улуг симфония оркестри күүседир. Музыка тайылбырлакчызы С. Виноградова дамчыдылганы чорудар.

11.00—**«Ужуралдарлыг фильм экраны». «Эртер хаалгада кижи».** Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия.

12.05—**«Бистиң намдарывыс. 1959 чыл».**

13.05—**И. Брамс. Скрипкага болгаш оркестрге концерт. А. Корсаков болгаш Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң улуг симфония оркестри күүседир.** Дирижёру—И. Шпиллер.

КЫЗЫЛДАН

13.45—Уругларга фильм. **«Дөрт танкист болгаш ыт».** Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 7-ги, 8-ки серия.

15.10—16.00—Чапсар.

МОСКВАДАН

16.00—Документалдыг фильмнер программазы.

17.05—**«Бойдус-биле таныжып тур бис».**

17.30—**А. Бартонуң чогаал ажылы.**

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер.

18.30—**«Хөй-ниити амыдыралының экраны».** Дамчыдылга.

19.00—Телемедээлер (орус дылга).

19.10—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.15—**«Өңнүүвүс болгаш илбичивис—кино».** Делегейниң Москвага оңгу кинофестивалының уруглар фильмнериниң конкурузунуң түңнелинге хамаарыштыр.

20.00—Медээлер.

20.10—**«Игорьнуң походунуң дугайында чугаа».** «Мультфильм.

20.35—**«Улустуң аялгалары».** Концерт.

20.50—**«Конституция төлевилелиниң дугайында беседалар».** 2-ги дамчыдылга — «ССРЭ-ниң ниитилел-политиктиг болгаш экономиктиг тургузуунуң үндезиннери». Политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенский дамчыдылганы чорудар.

21.20—**«Шопениана».** Ленинградтың С. М. Киров аттыг күрүнениң академиктиг опера болгаш балет театрының шиизи.

21.55—**«Ужуралдарлыг фильм экраны». «Эртер хаалгада кижи».** Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия.

23.00—23.30—**«Үе».** Информастыг программа.

Сонуургактарга

АТ-СУРАГЛЫГ НАЧЫННАР

XIX векти соолзүредир XX вектиң эге үезинде Россияга болгаш Европаның дыка хөй чурттарынга улус аар атлетиканы, күш хереглеттинер янзы-бүрү кажар, аваангыр көргүзүглерни болгаш хүрештини аажок сонуургаар чораан.

Эң шыырак начыннарны бичии уруглардан эгелээш, кырганнарга чедир ыяап билир турган. Спорт журналдарының арыннары начыннарның фото-чуруктары-биле шыптынар, оларның портреттерин магазин делгиирлеринге көскү черге делгеп каар, оларның аттары-биле бараанннарны адап каар. Аар атлетикага болгаш хүрешке тураскаадкан «Геркулес» деп тускай журнал база турган.

Ол үениң чүгле бөдүүн кижилери эвес, орус культураның болгаш уран чүүлдүң шылгарангай ажылдакчылары А. Куприн, Ф. Шаляпин, А. Блок, А. Чехов, чурукчу И. Мясоедов болгаш өскелер-даа цирк атлеттериниң болгаш мөгелерниң мөгейикчилери чораан, а оларның хөй кезии харын спортчулар турган.

Ат-сураглыг эң шыырак начыннарның чамдыктары-биле таныжаалынар.

Ганс Штейер (Бавария, 1849—1906 чылдар) ийи саңдай кырынга туруп алгаш, ортаа салаазы-биле 16 пуд шойну көдүрүп чораан. Оон мурнунче дорт көдүрген ийи холу «дириг турник»: 28 кг штанганы көдүрүптер. Оон оглу 36 кг, ол адазының бурунгаар сунган ийи холунга хостуг турниктеп, гимнастика мергежилин кылыр чораан.

Оон эдилелдери: илчирбе 28 кг, таакпы хүлү кактаар диизези 40 кг, цилиндр хевирлиг бөргү 20 кг, кафеге кирип келгеш, бөргүн столга салгаш, чоруптарда, ону эккеп бээрин кафе ажылдакчызындан дилээр. А оозу арай боорда көдүрүп эккээр.

Луи Сир (1863—1912). Америк диптиң ол эң күштүг шыырак кижизи. Узун-даа, эъткага-боду улуг-даа чораан. 176 см. узун тургаш, 133 кг турган, хөрээнин делгандыр хемчээли 174 см. Луи Сир 22 харлыг тургаш, Монреальга шагдаалап турган. Бир катап ол ийи хулиганны ийи колдуунга кызып алгаш, шагдаа черинге эккелген. Ол таварылганың соонда ооң өөрү ону атлетика номерлери кылырын сүмелээн. Оон эгелээш-ле ол күш-биле холбашкан номерлерни көргүзүп турар апарган. Луи Сир дискек караанга чедир 26 кг шойну ортаа салаазы-биле көдүрүптер, калбак ыяш кырынга 14 кижини сыңыр олуртуп алгаш, ону чайлыг көдүрер чораан.

Богемец Антон Риха бодунга кедергей аар чүъкту чүъктээри-биле алдаржаан. 1891 чылда ол 52 пудту чүъктепкен.

Француз атлет Аполлон (Луи Юни) чаңгыс холу-биле бирээзи-ле 20 кг беш шойну көдүрген. 165 кг штанганы чайлыг көдүрер чораан. Оон соонда 20 чыл эрткенде ынча кг штанганы чүгле Олимпий оюннарының чемпиону Шарль Ригуло 1924 чылда көдүрүп шыдаан. Хана-карактаан чоон шой демирлерден хосталып үнерде, Аполлон ону ыцай-бээр ээлдир, ыргайтыр иткилепкеш үнүп келген.

Англи Артур Саксон 1906 чылда ийи холу-биле 159 кг штанганы эктинче көдүрүп үндүргеш, оң талакы холунга каггаш, өрү идипкен. 6 пудтуң штангазын, а оон ийи ужунда ийи кижи база олуруп алган, ийи холу-биле көдүрген.

Делегей рекордсмени орус атлет Сергей Елисеев оң талакы холунга 61 кг. шойну өрү көдүрген. Оон соонда хелун дорт тутпушаан, оожум бадыргаш, горизонталдыг кылдыр кааш секунда иштинде көдүрген.

Иван Максимович Поддубный («чемпионнарның чемпиону», 1871—1949 чылдар)—аажок күчү-шыдалдыг кижи чораан. 70 харлыында ол хүрежирин соксаткан. Белеткенмейн-даа ол өжүннүн шыңган эъдинге 120 кг шойну каггаш, көдүрүп шыдапкан.

1938 чылда бо таварылга англи хоорай Шеффилдеге болган. Улус көрүп турда-ла, хөмүр-даш чүдүрген улуг машина чыткан кижини көвүрүг ышкаш кырлап эрте берген. Машинаның баштай мурнуку, а оон соонда соңгу ийи дугуйлары чыткан кижиниң дуртсунун кырлап эрте бээрге, көрүп турган хамык улус корткаш, алгыржыпкан. Оон соонда чыылганнарның аразындан: «Самсон, ура!» «Орус Самсонга алдар!» деп алгы-кышкы дыңналган. А ол кижи дугуйлар алаандан туруп келгеш, чүү-даа болбаан чүве дег, чыылганнарже хүлүмзүре-хүлүмзүре мөгейип каап турган. Оон чогум ат-сывы **Александр Иванович Засс**. Ол орус атлеттиң көргүзер номерлери онзагай.

Ол боду 80 кг хире-ле. Ынчалза-даа 400 кг аътты эгиннеринге чүъктеп шыдаар. Ийи ужунда 265 кг ийи кижи олуруп алган. 135 килограмм шөйбек демирни диштери-биле көдүрүптер. Оюн-баштак-биле таксини көдүрүптер, улуг машинаны-даа идип аппаар, даганы-даа, илчирбени-даа үзе чаза соп каптар. Калбак ыяш кырынга 20 кижини ол көдүрүп шыдапкан.

Делегей чемпиону эстон начын Георгий Луриктиң чедиишкиннери база улуг. Аренага ол мындыг номерлерни көргүскүлээн: дорт эр кижини чүъктепкеш, 7 пудтуң шоюн база тудуп алгаш турган. Чаңгыс холунга 5 кижини көдүрген, ийи бодаганны хары угда база көдүрүптер чораан. Оң холу-биле 105 кг штанганы өрү көдүрбүшаан, солагай холу-биле 34 килограммның шоюн черден ап турган.

агаар

Бөгүн республикага кожуун турар булуттуг хүн болур. Чамдык черлерге чаар, диңмирээр. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы мурнуу-барыын районнарга 18—23, өскелеринге 22—27 градус чылыг болур.

Кызылга база кожуун турар булуттуг хүн болур, чагбас. Соңгу-барыын түк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 25—27 градус чылыыр.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

АВГУСТ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ак-көк дээрниң адаа-биле» (2 сериялыг) 10.20, 13.00, 15.40, 18.20, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчык чүүлдү манап» 9.10, 10.40, 12.10, **«Зорронуң улуг ужуралдары»** 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ак азыг» 15.00, 18.40, **«Ак азыгның ээп келгени»** 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Беатрис Поттерниң тоолдары» 15.00, **«Хылыш-биле коргудуп...»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Кобра» операция» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ӨӨРЕДИЛГЕЖЕ ЧАЛАЛГА

Кызылдың автомобиль-орук техникуму 1977—1978 өөредилге чылында немелде сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар. Техникумнуң тускай эртемнер салбырлары:

Хүндүскү салбыр:

1. Автомобиль оруктарының тудуу болгаш ажыглалы.
2. Орук машиналары болгаш дериг-херекселдери.
3. Топография.

Бот-өөредилгелиг салбыр:

1. Автомобиль оруктарының тудуу болгаш ажыглалы.
2. Орук машиналары болгаш дериг-херекселдери.
3. Автомобильдерниң техниктиг ажаалгазы болгаш септелгези.

Билдириишкиннн 1977 чылдың августуң 14-ке чедир хүлээп ап турар.

ДИРЕКЦИЯ.

«Шын» солуннуң редакциязынга I, II класстың чолаачылары негеттинип турар.

Кызылдың № 1 КПТУ-зунуң 1963 чылда Геннадий Афонасьевич Лямяннин адынга тывысканы № 0028799 шынзылга бижик читкен, ону күш чок деп санаар.

Ак-Довурактың автошколазының Сарапин Эрелчинович Хомушкунуң адынга 1965 чылдың ноябрь 14-те тывысканы БЕ сериалыг № 538122 шынзылга бижик читкен уржурунда, ону ам күш чок деп санаар.

Тываның кодээ ажыл-агый техникумунуң 1973 чылдың июль 3-те Ирина Филипповна Медведеваның адынга тывысканы Х сериялыг № 843884 диплом читкен, ону күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харысаалгадыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Тираж 16332. Чагыг № 283.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).
ТС—01015.